

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

MITEN TUNNISTAA NUORTEN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ JA PUUTTUA SIIHEN?

Opas päihteidenkäytön varhaiseen tunnistamiseen ja
käyttöön puuttumiseen

Maija Tankkala 16ASO

Opinnäytetyö
Helmikuu 2019
Sosionomikoulutus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomikoulutus

TANKKALA, MAIJA:

Miten tunnistaa nuorten päihteiden käyttö ja puuttua siihen?

Opas päihteidenkäytön varhaiseen tunnistamiseen ja käyttöön puuttumiseen

Opinnäytetyö 51 sivua, joista liitteitä 14 sivua
Helmikuu 2019

Opinnäytetyön tarkoitus on auttaa Tampereen kaupungin Juhannuskylän yläkoulun henkilökuntaa oppilaiden päihteiden käytön tunnistamisessa. Opinnäytetyön lopputuloksena syntyi koulun henkilökunnan käyttöön opas siitä, kuinka he voivat tunnistaa oppilaiden päihteiden käytön mahdollisimman varhain. Työ toimii osana koulussa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä. Opinnäytetyön tavoitteena on nostaa päihteistä käytävää keskustelua näkyvämmäksi ja helpommin esiin otettavaksi aiheeksi koulun arjessa.

Viime vuosina tehdyt tutkimukset alaikäisten päihteidenkäytöstä kertovat, että alkoholin käyttö on laskussa ja kannabiksen käyttö nousussa. Suomessa tutkimuksia on toteutettu niin kouluterveyskyselyn kuin eurooppalaisen koululaistutkimuksenkin (ESPAD) puitteissa. Näiden tutkimusten valossa opinnäytetyön teoriaosuudessa tarkasteltiin nuorten päihteiden käyttöä, varhaista puuttumista ja huolen puheeksi ottamista sekä kerrottiin tärkeimmistä Tampereella toimivista ehkäisevän päihdetyön toimijoista.

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä oli selvittää, millaista ehkäisevää päihdetyötä Juhannuskylän yläkoulun henkilökunta tekee tällä hetkellä ja miten sitä voitaisiin kehittää. Tämä selvitys tehtiin puolistrukturoidun kyselylomakkeen avulla.

Tutkimuksen lopputulos oli yksiselitteinen: henkilökunta koki tunnistavansa oppilaiden päihteiden käyttöä melko huonosti. Tämän perusteella oppaan tekemisessä keskityttiin suurelta osin siihen, miten henkilökunta voisi tunnistaa käytön paremmin. Yllättävän moni kyselyyn vastannut oli halukas kommentoimaan oppaan raakaversiota, joka auttoi oppaan teossa merkittävästi. Jatkotutkimusaiheena voisi olla selvitys siitä, miten oppaan käyttö käytännössä toteutuu. Lisäksi oppilaiden näkemyksiä, toiveita ja tarpeita aiheeseen liittyen tulisi tutkia lähemmin työn paremman kohdentamisen vuoksi.

Asiasanat: ehkäisevä päihdetyö, varhainen puuttuminen, opas, puheeksi ottaminen, koulun sosiaalityö

ABSTRACT

Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

TANKKALA, MAIJA:

A Guide to Early Intervention Substance Abuse Among Adolescent
How to recognise and to intervene substance abuse among adolescents

Bachelor's thesis 51 pages, appendices 14 pages
February 2019

This thesis has been written with the purpose of helping the staff of Juhannuskylä Lower Secondary School to recognize substance abuse among their pupils. Juhannuskylä Secondary School locates in Tampere. The result of this thesis was a guide for the school staff to help them recognize adolescent substance abuse as early as possible and this way intervene in the early phase. The guide is based on a preventive technique against substance abuse. The purpose is to give practical advice on substance abuse for the school staff and provide new methods to talk more freely about this issue.

The latest researches on adolescent substance abuse suggests that alcohol abuse is descending and cannabis abuse is on the increase. In Finland, research has been conducted in co-operation with different operators, such as ESPAD, which is the largest cross-national research project on adolescent substance use in the world. The theoretical part of the thesis discusses adolescent substance abuse in general, early intervention, as well as concerns on the topic. Preventive work against substance abuse that the city of Tampere offers was also researched.

The thesis unravels the forms of preventive work against substance abuse that the staff of Juhannuskylä Lower Secondary School currently offer and how it could be improved. The research was done using questionnaires.

The result of the research shows that the staff admitted their skills to recognize adolescent substance abuse were quite poor. Based on this, the focus was on giving the staff more tools to be able to recognize substance abuse among pupils. Large number of volunteers commented on the first version of the guide. Further research could be done on how the adolescent themselves feel about the preventive work against substance abuse at their school. It would be justified to give them an opportunity to affect the preventive work.

Description: preventive work against substance abuse, early intervention, guide

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTUS.....	7
3	NUORTEN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ JA HAITTOJEN EHKÄISY	8
4	EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ.....	12
4.1	Ehkäisevän päihdetyön laatutähti	12
4.1.1	Tietoperusta, etiikka ja suunnitelmallisuus	13
4.1.2	Resursointi, osallistava yhteistyö ja työn toteutus.....	14
4.1.3	Laatutähden ydin, uudistaminen ja vakiinnuttaminen	15
4.2	Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä.....	17
4.3	Varhainen puuttuminen	18
4.3.1	Miksi puheeksi ottaminen on vaikeaa?	18
4.3.2	Varhaisen puuttumisen prosessin toimijat	19
4.3.3	Varhaisen puuttumisen prosessin tasot	20
5	TAMPEREEN KAUPUNGIN EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ NUORILLE	23
5.1	Päihdekasvatus Tampereen perusopetuksessa	24
5.2	Tampereen tärkeimpiä ehkäisevän päihdetyön toimijoita.....	25
6	HENKILÖKUNNALLE SUUNNATUN KYSELYN TULOKSIA	28
6.1	Henkilökunnan kokemus päihdetyöstä nyt.....	28
6.2	Toiveet päihdetyön kehittämisestä.....	29
7	POHDINTA JA LOPPUPÄÄTELMÄT	31
	LÄHTEET	33
	LIITTEET.....	36
	Liite 1. Ehkäisevän päihdetyön teemapäivän palautelomake	36
	Liite 2. Alkukysely yläkoulun henkilökunnalle	38
	Liite 3. Opas päihteenkäytön tunnistamiseen ja varhaiseen puuttumiseen ..	39

1 JOHDANTO

1990-luvun alussa Suomessa päihteidenkäyttö lähti huomattavaan kasvuun (Hakkarainen & Metso & Salasuo 2011. 397-412). Syitä tähän voi olla monia, mutta itse uskon, että 90-luvun alun lama on ollut suuri osasyllinen. Lisäksi Neuvostoliiton hajoamisen myötä Baltian maat itsenäistyivät avaten alkoholin edullisemmat markkinat muun muassa Viirasta käsin (Opetushallitus. Etälukio: Suomen historian käännekohtia). Kannabiksen käyttö kaksinkertaistui ja kovat huumeet alkoivat yleistyä räjähdysmäisesti pääkaupunkiseudulla sekä suurissa kaupungeissa paljolti Venäjän rajojen avautumisen seurauksena. Aiemmin vastaavanlainen ”huumeaalto” on koettu Suomessa 1960- ja 1970-lukujen taitteessa, mutta tästä aina 1990-luvulle saakka päihdetilanne pysyi melko stabiilina eikä suuria muutoksia tapahtunut. 2000-luvulle saavuttaessa päihdetilanne tasaantui, mutta 2010-luvulle saavuttaessa käyttö alkoi taas kasvaa ja yleistyä rajusti. Erityisesti kannabis alkoi nousta trendikkääksi päihdeeksi varsinkin nuorten keskuudessa. Myös erilaiset muuntohuumeet alkoivat yleistyä. Tilanne näyttää vakavalta, joten ehkäisevän päihdetyön tarve Suomessa on suurempi kuin koskaan aiemmin. (Hakkarainen & Metso & Salasuo 2011. 397-412.)

Nykypäivänä varsinkin huumeiden ostaminen on tehty tietotekniikkaa näppärästi käyttäville nuorille erittäin helpoksi, sillä huumeita voidaan ostaa internetistä nimettömänä. Kynnys ostamiseen on siis oletettavasti melko matala päihteiden helpon saatavuuden vuoksi. Netistä ostettuna huumeissa piilee normaaliakin vielä suurempi riski. Huumeiden ostaja ei todennäköisesti tiedä keneltä on huumeita ostamassa, sillä myös myyjä voi pysytellä netissä nimettömänä. Tämä on äärettömän huolestuttava seikka.

Ehkäisevä päihdetyö on erittäin laaja, vaikea ja moninainen käsite. Ajattelen, että ensimmäinen edellytys ehkäisevälle päihdetyölle onkin aiheen tärkeäksi kokeminen ja sen myötä päihdekäytön tunnistaminen sekä sen puheeksi ottaminen. Päihdeasioissa varhainen puuttuminen ja asioiden tunnistaminen jo varhaisessa vaiheessa ovat avainasemassa ongelmiensynnyn ennaltaehkäisyn kannalta. Mitä useampi aikuinen havaitsee päihteiden kokeilun tai niiden aktiivisen käytön, sitä helpompi on saada nuori ohjattua nopeammin oikeanlaisen avun ja tuen piiriin. Uskon vakaasti ennaltaehkäisyn olevan tämän päivän

tärkein väline. Ennaltaehkäisyyn avulla voidaan parhaimmillaan välttyä rankoiltakin lastensuojelun toimilta. Ennen kaikkea ennaltaehkäisy voi kuitenkin edesauttaa lasten ja nuorten kokemusta kuulluksi- ja kohdatuksi tulemisesta.

Lastensuojelun keskusliitto on laskenut, että varhaisessa vaiheessa apua saanut yläkouluikäinen nuori tulee maksamaan lastensuojelulle n. 900 euroa. Mikäli tilannetta ei huomata varhain, vaan tilanne eskaloituu kiireelliseen sijoitukseen saakka, on tämä hintalappu valtiolle pahimmillaan n. 159 000 euroa puolelta vuoden aikana (Heinonen ym. 2012. 22). Kouluissa tehtävästä ehkäisevästä päihdetyöstä on siis suurta hyötyä niin yksilön kannalta kuin myös yhteiskunnallisesti valtion menoja ajatellen: varhaisessa vaiheessa tunnistettu päihteiden käyttö ei niin todennäköisesti eskaloitu ja syvene suureksi päihdeongelmaksi ja näin aiheuta yhteiskunnalle monia erilaisia kustannuksia.

Viimeisen kahden vuosikymmenen aikana Islannissa 15-16-vuotiaiden alkoholin käyttö on vähentynyt radikaalisti: vuonna 1998 ikäluokan nuorista kuukausittain humalassa oli 42 %, mutta vuonna 2016 sama luku oli enää 6 %. Tämä uskomattoman hieno muutos juontaa juurensa juurikin yhteistyön voimaan, kun tutkijat, vanhemmat, koulut, harrastusseurat ja viranomaiset alkoivat tehdä ehkäisevää päihdetyötä yhdessä (YLE Uutiset 2017. Islannin ihme: Nuorille maistuu oluen sijaan urheilu).

Tällaisen yhteistyön syntymisen toivossa lähdin omaa opinnäytetyötäni työstämään. Islannissa on oivallettu se, että yksilön sijaan lähdetäänkin muuttamaan olosuhteita ja elinympäristöä (YLE Uutiset 2017. Islannin ihme: Nuorille maistuu oluen sijaan urheilu). Ehkäisevää päihdetyötä tehdään yhdessä jo ennen kuin mitään ongelmaa ehtii edes syntyä. Jos me kaikki havaitsemme päihteiden käyttöä hyvin varhain ja omaamme avaimet siihen puuttumiseen, on meidän helpompi muokata myös nuorten elinympäristöä. Nuoret viettävät koulussa suuren osan päivistään, joten monien muutosten olisi tapahduttava juurikin siellä. Islannissa on yhteisöllisen päihdetyön lisäksi otettu avuksi myös lainsäädäntö, joka kieltää alkoholin myynnin alle 20-vuotiaille (YLE UUTISET 2017. Islannin ihme: Nuorille maistuu oluen sijaan urheilu).

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTUS

Opinnäytetyöni tarkoitus on kehittää yläkouluilla tehtävää ehkäisevää päihdetyötä. Tavoite on auttaa Tampereen kaupungin Juhannuskylän yläkoulun henkilökuntaa oppilaiden kanssa tehtävän ehkäisevän päihdetyön kirkastamisessa ja konkretisoinnissa. Tavoitteena on lisäksi saada aikaan sellainen opas, joka vastaa henkilökunnan tarpeisiin ja antaa vinkkejä toimintaan sekä aiheesta keskusteluun oppilaiden kanssa. Opinnäytetyöni on siis toiminnallinen siten, että se on kehitetty yhteistyössä koulun henkilökunnan kanssa. Eri-laisia oppaita tästäkin aiheesta löytyy jo valmiina, mutta koen itse, että kun opas tehdään koulun sisältä käsin, on se täsmällisempi ja kohdennetumpi juuri heitä auttamaan.

Ehkäisevä päihdetyö on erittäin laaja, vaikea ja moninainen käsite. Tämän vuoksi opin-näytetyö on rajattu koskemaan yläkouluikäisiä nuoria. Tämä rajaus synnytti ajatuksen tehdä ehkäisevän päihdetyön opas yläkoulun henkilökunnalle. Esimerkiksi opettajan työssä tarvitaan monia erilaisia taitoja sekä tietoperustaa, mutta koottu opas juuri tästä aiheesta puuttui Juhannuskylästä ja sille tuntui olevan tilausta.

Opinnäytetyöni tutkimustehtävä on selvittää, millaista ehkäisevää päihdetyötä Juhannus-kylän yläkoulussa henkilökunta tällä hetkellä tekee ja miten sitä voitaisiin kehittää. Tä-män selvityksen olen toteuttanut aiheeseen perehtymällä sekä sen pohjalta tehdyn kyse-lylomakkeen avulla. Pyydän kyselyyni vastuksia siis myös oppilashuollon henkilöstöltä, enkä pelkästään opettajilta. Näin koen saavani esiin eri näkökulmia laajemmin ja tarkem-min. Jokaisen henkilökunnan jäsenen vastaus on ollut avuksi lopputuloksen kannalta. Tältä pohjalta syntyi oppaan aiheet. Saatuaani kyselylomakkeen avulla oppaan rungon val-miiksi, pyysin muutamilta henkilöstön jäseniltä kommentteja oppaan sisällöstä. Kun op-paasta oli olemassa raakaversio, pyysin vielä henkilökunnan jäseniä kommentoimaan sitä. Näin sain oppaasta vieläkin täsmällisemmän juuri heidän tarpeisiinsa.

Tutkimusmenetelmäni on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jonka toteutin kysely-lomakkeella ja yhteistyössä toimien. Lomakkeen avulla kartoitan Juhannuskylän koulun henkilöstön omia ajatuksia, tarpeita ja toiveita tekemäni oppaan sisällöstä.

3 NUORTEN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ JA HAITTOJEN EHKÄISY

Monesti nuorten vanhemmat ovat vakuuttuneita siitä, että heidän nuorensa ei käytä mitään päihteitä tai etteivät heidän nuorensa ole päihteitä välttämättä edes kokeilleet (Päihdelinkki. Asiaa nuorten päihteidenkäytöstä). Tämä tutkimustulos on saatu Kouluterveyskyselyn vastauksista (THL 2017. Kouluterveyskyselyn tulokset). Tämä uskomus on kuitenkin väärä, sillä mikäli nuoret eivät päihteitä käyttäisi, ei olisi myöskään tarvetta minikäänlaisille nuorille suunnatuille päihdepalveluille. Palveluiden tarve on kuitenkin suuri, sillä esimerkiksi jo omalle terveysasemalle lääkärinvastaanotolle joutuu jonottamaan pitkiäkin aikoja: tilaston mukaan vain kahdelle Tampereen terveysasemista pääsi lääkärin vastaanotolle 17 päivän sisällä (Tampereen kaupunki 2018. Jonotilanne terveysasemittain 23.11.2018). Jos jonoja ei olisi, voisi vanhempien uskomus nuorten päihteettömyydestä ollakin adekvaatimpi.

Kouluterveyskysely on yksi tunnetuimmista ja luotettavimpana pidetyistä tutkimuksista, joissa yhtenä tutkimuskohteena ovat nuorten päihdetottumukset. Kouluterveyskyselyyn tietoja on kerätty perusopetuksen 8. ja 9.luokkalaisilta jo vuodesta 1996 alkaen. Kysely toteutetaan joka toinen vuosi ja nyt kuluva vuosi 2019 on seuraava tutkimusvuosi. Tänä vuonna luvassa on paljon uusia kysymyksiä, sillä kyselyt painottuvat lasten väkivaltakokemuksiin. Uusina kysymyksinä tulee myös sijoitetuille lapsille ja nuorille kohdennetut kyselyt. Perehdyin viimeisimpien kouluterveyskyselyiden tutkimustuloksiin keskittyen nimenomaan päihdeasioihin ja niissä tapahtuneisiin muutoksiin. (THL 2017. Kouluterveyskysely.)

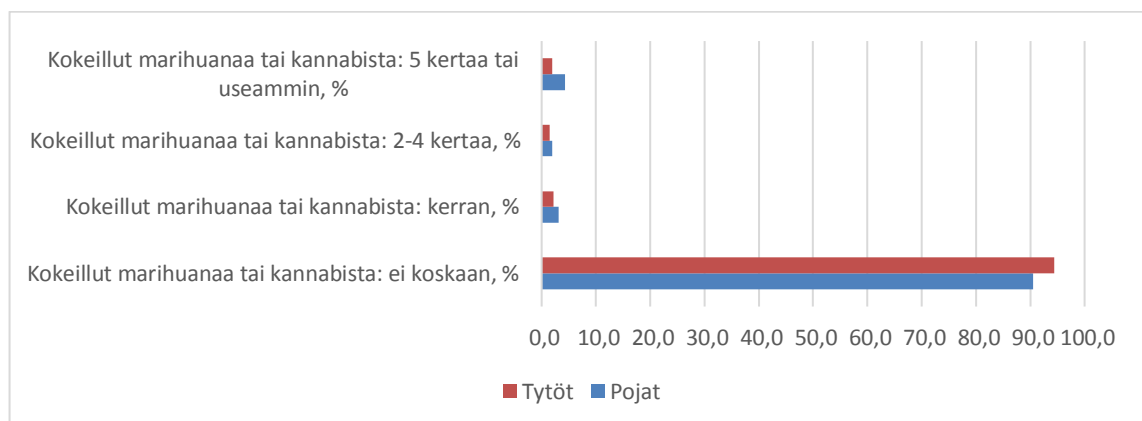
Kouluterveyskyselyyn vuonna 2017 vastasi yhteensä 70 990 perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaista nuorta. Heistä 34 456 oli poikia ja 36 129 oli tyttöjä (THL 2017. Kouluterveyskysely). Tätä tutkimusta läpikäymällä saan siis erittäin kattavan näkemyksen siitä, millaiset ovat yleisesti ottaen Suomen yläkouluikäisten päihdetottumukset nykypäivänä. Puhuttaessa ”kyselyyn vastanneista” tarkoitan tässä osiossa jatkossa siis niitä 8. ja 9. luokkalaisia, jotka ovat vastanneet kouluterveyskyselyyn.

Viimeisimmät kouluterveyskyselyn tutkimustulokset ovat siis vuodelta 2017. Niiden mukaan kyselyyn vastanneista tytöistä 63,2 % ja pojista 60,2 % kertoi, etteivät he käytä alkoholia lainkaan. Tämä tarkoittaa kuitenkin sitä, että koko maamme 8. ja 9. luokkalaisista nuorista jopa noin 40 % kertoo käyttäneensä alkoholia. Määrä on edelleen hälyttävän

suuri, vaikkakin kouluterveyskyselyn mukaan laskusuhdanteinen jo lähes 10 vuoden ajan. Sen sijaan viikoittain alkoholia käyttäneiden nuorten osuus on lisääntynyt kahden edellisen tutkimusvuoden jälkeen ollen nyt 5 %. Tampereella viikoittain alkoholia kertoi käyttävänsä hieman koko Suomen tulosta vähäisempi määrä, 3,3 %. Koko maassa viikoittain alkoholia käyttäneiden määrä on hienoisessa kasvussa, kun taas Tampereella se on ollut pienessä laskussa. (THL Kouluterveyskyselyn tulokset 2006-2017.)

Tuloksia tutkiessani tulen siihen tulokseen, että ehkäisevällä päihdetyöllä on ollut osuutta siihen, että vaikka n. 40 % nuorista kertoo käyttäneensä alkoholia, vain 5% kertoo käyttävänsä sitä viikoittain. Tämä on hyvä asia, vaikkakin prosentit ovat mielestäni vieläkin melko korkeat. Jokaisella nuorella on kokeilunhalua uusiin asioihin, mutta näin suuri prosentuaalinen ero kokeilun ja viikoittaisen käytön välillä kertoo siis mielestäni onnistuneesta ehkäisevästä päihdetyöstä: kokeilu ei yleensä johda viikoittaiseen käyttöön.

7,5 % vastaajista kertoo kokeilleensa kannabista yhden kerran. Pojista prosenttiosuus oli 9,5 % ja tytöistä 5,6 %. Useammin kuin viisi kertaa kannabista oli kokeillut 3,1 % peruskoulun vastanneista. Useimmilla vastanneilla kannabiksen käyttö oli siis kokeiluasteella eikä sitä ollut tullut kokeiltua kuin maksimissaan viisi kertaa. Poikien kohdalla kannabiksen kokeilut ylipäätään, kuten myös useamman kerran kokeilut, olivat selkeästi yleisempiä kuin tyttöillä. Positiivista kuitenkin on, että 92,5 % vastanneista ei ollut kokeillut kannabista koskaan. Ilmeisesti kannabiskokeilu tulee useammin eteen hieman myöhemmin, sillä lukion 1. ja 2. vuosiluokan vastaajista enää 88,4 % vastasi, ettei ole koskaan kokeillut kannabista. Ammatillisen oppilaitoksen vastaajilla vastaava prosentti oli 79,4 %. (THL Kouluterveyskyselyn tulokset nuorilla 2017.)

Kaavio 1. Kokeillut marihuanaa tai kannabista ainakin kerran, %. THL. 2017.

Myös ESPAD-tutkimuksessa on saatu tutkimustulos, joka kertoo nuorten alkoholin kulutuksen vähentyneen. Euroopan laajuinen koululaistutkimus ESPAD seuraa 15-16-vuotiaiden alkoholin, tupakan ja huumeiden käytössä tapahtuvia muutoksia neljän vuoden välein. Suomi on yksi niistä Euroopan maista, joka kuuluu tutkimukseen piiriin. Seuraava tutkimusvuosi on tämä kuluva vuosi 2019. Tutkimuksen avulla tutkitaan muun muassa sitä, lisääntyykö vai väheneekö nuorten tupakointi ja alkoholin käyttö. Toinen tutkimuksen aihe on esimerkiksi se, kuinka yleisiä nuorten huumeekokeilut ovat (THL 2018. ESPAD). Tutkimuksia on tehty 22-36 maassa jo vuodesta 1995 lähtien, joten tämän vuoden tutkimus on järjestyksessään seitsemäs (ESPAD 2017. Purpose and methodology).

Viimeisimmän ESPAD-tutkimuksen mukaan selvisi, että Euroopan laajuisesti joka toinen 15-16-vuotias kertoi käyttäneensä alkoholia viimeisen 30 päivän aikana. Vaihtelut eri Euroopan maiden välillä olivat suuria, mutta Pohjoismaissa alkoholin käyttö nuorten keskuudessa oli verrattain vähäisempää, kuin esimerkiksi Tanskassa (ESPAD 2015. Discussion and conclusion: alcohol use). Tanskassa on Suomea paljon löyhempi lainsäädäntö alkoholin suhteen: 16-vuotias saa ostaa olutta ja viiniä (Panimoliitto 2016. Tanskalainen alkoholipolitiikka tukee kotimaista elinkeinoa). Tämä merkittävä ero Suomen ja Tanskan lainsäädännössä hankaloittaa ESPAD-tutkimuksen tulosten suoraa tulkitsemistä. On hankala tutkia laajaa asiaa, jota valvotaan ja säädetään eri maissa erilaisilla lainsäädännöillä. Toisaalta tämä tuo tutkimukseen myös sellaisen ulottuvuuden, jonka avulla pohtia lainsäädännön vaikutusta alkoholin kulutukseen. Tanskan lainsäädäntöä Suomen vastavaan verrattaessa voidaan todeta, että alhaisempi ikäraja alkoholin ostamisen suhteen myös nostaa nuorten alkoholin kulutusta (ESPAD 2015. Discussion and conclusion: alcohol use). Puhuttaessa laittomista päihteistä, nuorten keskuudessa Suomessa kannabis on yhä kaikkein yleisimmin käytetty päihde (EMCDDA 2018. Drug report: Finland).

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimusten mukaan nuorten alkoholinkäyttö on siis jatkanut laskusuhdanteisena jo usean vuoden ajan (YLE Uutiset 2018. Nuorten alkoholinkäyttö vähenee yhä – THL: Juomisen tilalle löytynyt muuta tekemistä). Tälle löytyy tutkimusten mukaan kolme merkittävää syytä:

1. Alkoholia on jatkuvasti vaikeampi hankkia.
2. Vanhempien asenteet tiukentuvat koko ajan.
3. Kavereiden kanssa vietetty aika ei liity enää pääasiallisesti alkoholiin.

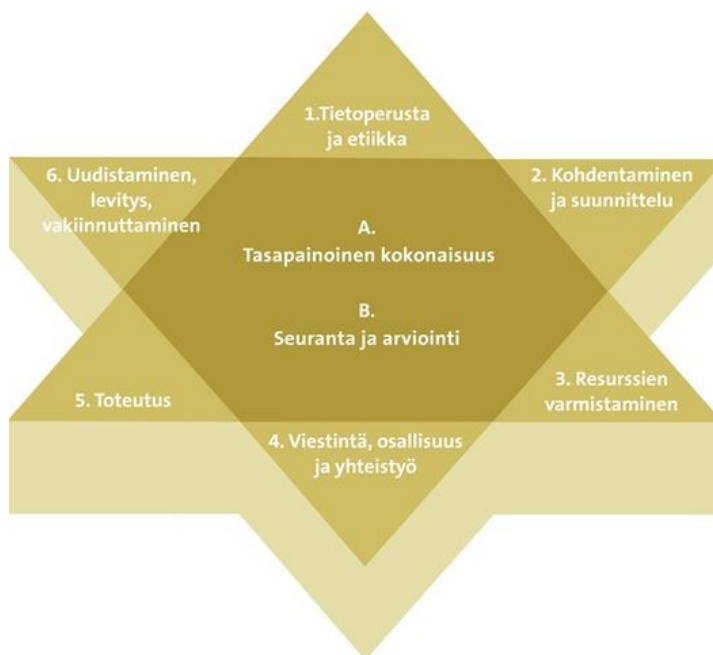
Tähän tutkimukseen on kerätty tietoja koululaistutkimuksista vuosina 1999-2015, joten sen voidaan ajatella olevan hyvinkin pätevä ja luotettava. (THL Kouluterveyskyselyn tulokset nuorilla 2015.)

Mielenkiintoinen ja huomionarvoinen seikka tässä tutkimustuloksessa on mielestäni se, että muun tekemisen löytyminen on edesauttanut päihteiden käytön vähenemistä. Tässä tullaan mielestäni sen tärkeän seikan äärelle, että erilainen toiminta, tapahtumat ja yhteisöllisyys ovat äärettömän tärkeitä ehkäisevän päihdetyön toimintakenttiä. Aina ei tarvitse puhua suoraan päihteistä ja niiden käytön ehkäisemisestä. Välillä hyviin lopputuloksiin voidaan päästä siis aivan tavallisilla asioilla, eikä aina tarvita suurta näkyvyyttä vaativia toimia.

4 EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ

Yksinkertaisesti sanottuna ehkäisevä päihdetyö on päihteidenkäytön haittojen minimoimista ja sen aiheuttamien haittojen ehkäisyä. Ehkäisevän päihdetyön tavoitteena onkin siis vähentää päihteiden kysyntää, niiden saatavuutta sekä tarjontaa. Myös terveyden edistäminen ja päihdehaittojen vähentäminen kuuluvat ehkäisevän päihdetyön tavoitteisiin, vaikkakin ne ovat jo myös korjaavaa päihdetyötä. Suomessa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL vastaa ehkäisevän päihdetyön koordinoinnista sekä ohjauksesta valtakunnallisesti ja kunnat huolehtivat niiden toteutumisesta omalla toimialueellaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö Ehkäisevä päihdetyö.)

4.1 Ehkäisevän päihdetyön laatutähti

Kuva 1. Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirjan laatutähti.

Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirjan mukaan laadukas ehkäisevä päihdetyö koostuu kahdeksasta eri tehtävästä, jotka ovat nähtävillä yllä olevassa kuvassa (kuva 1), ”laatutähdessä”. Laatutähti ilmaisee eri tehtävien suhdetta toisiinsa. Tähdessä ovat ne kaksi tehtävää, joita ehkäisevässä päihdetyössä on pidettävä silmällä jatkuvasti, aivan ensimmäisestä suunnitteluvaiheesta lähtien. Tasapainoinen kokonaisuus sekä seuranta ja arviointi ovat siis laadukkaassa päihdetyössä jatkuvan silmälläpidon alla (Soikkeli, M. &

Warsell, L 2013. 10). Jokaisen ehkäisevää päihdetyötä tekevän olisi mielestäni hyvä tutustua tähän laatutähteen, sillä tämä tarjoaa erittäin hyvän teoriapohjan sille, miten työtä kannattaisi tehdä ja mitä asioita tarkkailla missäkin vaiheissa ehkäisevää päihdetyötä.

Sakaroita voi seurata johdonmukaisesti myötäpäivään, mutta ne voi ottaa työn alle myös tapauskohtaisesti tarkasteltuna mielekkäässä järjestyksessä. Kaikkiin laatutähden sakaroihin ei tokikaan voi aina itse vaikuttaa, mutta ne ovat kuitenkin tärkeitä seikkoja ottaa huomioon. Varsinkin rahoitus ja resurssit ovat sellaisia seikkoja, jotka huomiotta jättämällä voi saada työnsä kärsimään tai pahimmassa tapauksessa jopa loppumaan kokonaan. Ehkäisevä päihdetyö on lähtökohtaisesti jonkin instituution järjestämää, joten se edellyttää myös melko paljon perehtymistä ja takaa näin ammattitaitoisen henkilökunnan. Seuraavissa alaluvuissa on esiteltyä laatutähden sakarot yksityiskohtaisemmin.

4.1.1 Tietoperusta, etiikka ja suunnitelmallisuus

Ehkäisevän päihdetyön tietoperusta muodostuu laajasta hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tuntemuksesta. Myös päihdetyön ja sen erityisalueiden erityistuntemus on erittäin tärkeää tarpeeksi vankan tietoperustan saamiseksi. Mitä enemmän työntekijä tuntee myös erilaisia työmenetelmiä ja toteutustapoja, sitä vankempina hänen tietoperustansa voidaan pitää (mts. 16. 17). Koulumaailmassa erilaiset työmenetelmät ja toteutustavat päihdetyössä tuovat siihen myös uutta intoa ja tehoa. Järjestin Juhannuskylän koulussa ehkäisevän päihdetyön teemapäivän opiskelijoille ja saamani palaute kertoi yksiselitteisesti, että jokin muu kuin luokan edessä tapahtuva kerronnallinen ja luentomallinen päihdetyön tiedonanto on oppilaille paljon mielekkäämpää ja näin myös tehokkaampaa. Oppilaat saivat jättää teemapäivästä kirjallista palautetta lomakkeella, jonka olin laatinut valmiiksi. Tämä lomakepohja löytyy tämän työn liitteistä (liite 1).

Ehkäisevän päihdetyön tietoperustana voidaan pitää esimerkiksi tietoja päihteistä, niiden käytöstä ja haitoista, tietämystä kohderyhmän elinoloista ja kulttuurista, lainsäädännöllistä osaamista sekä kohderyhmien oikeuksien tuntemusta. Myös ymmärrys päihderiskeiltä ja -haitoilta suojaavista tekijöistä on ehkäisevän päihdetyön tietoperustaa. Mitä laajemmin ja tarkemmin näitä asioita ymmärtää, sitä vankempi tietoperusta ammattilaiselle on syntynyt. Tämän vuoksi koululle järjestettyyn teemapäivään olikin kutsuttu mukaan toimijoita eri yksiköistä, joissa jokaisella oli oma vahvuusalueensa päihdetyön saralla. Vaikka ehkäisevällä päihdetyöllä tavoitellaan aina hyvää, päihteettömämpää elämää, voi

se joskus tahattomastikin olla erittäin leimaavaa ja jopa syrjäyttävää (mts. 16. 18). Usein esimerkiksi päihdekuntoutujien erilaiset tukiyksiköt sijaitsevat hieman erillään muista palveluista ja tämä on osaltaan jo suuri syrjäyttävä ja etenkin leimaava seikka. Myös puhkielessä olisi hyvä välttää nimikkeitä, joissa on liitteenä sana ”päihde” (esimerkiksi ”päihdeäiti”), sillä näissä on erittäin leimaava sävy. Enemmän voisi suosia esimerkiksi termiä ”äiti, joka kärsii päihdeongelmasta”. Näin sanottuna pääpaino siirtyy ”päihde”-sanalta sanaan ”äiti”, jota ei yleisesti pidetä negatiivisessa mielessä leimaavana.

Mitä paremmin tehtävä työ tai toiminta on suunniteltu, sitä eheämpi kokonaisuus ja tehokkaampi lopputulos sillä yleensä on. Onhan olemassa sanontakin ”hyvin suunniteltu on puoliksi tehty”. On kuitenkin tärkeää varmistaa, että työtä ollaan tekemässä oikealle kohderyhmälle oikealla tavalla. Työmenetelmien ja toteutustapojen valinta on ensiarvoisen tärkeä seikka suunnittelussa, jottei kukaan koe tulevansa leimatuksi. Tämä on päihdetyössä myös suuri eettinen ongelma, sillä usein päihdetyötä kokeilleetkin voidaan herkästi leimata päihdeongelmaisiksi (mts. 16. 18-23). Etenkin koulumaailmassa, missä päihdetyön kohderyhmänä on pääsääntöisesti alaikäiset, herkässä iässä olevat nuoret, on tärkeää järjestää päihdetyön toiminta sellaiseksi, ettei kukaan koe sitä loukkaavana. Kouluissa myös kohderyhmän ikätaso pitää muistaa huomioida tarkasti. Uskon, että mikäli ehkäisevää päihdetyötä kehitetään ja muokataan kohderyhmän tarpeisiin sopiviksi, on se tällöin varmasti myös tehokkaampaa.

4.1.2 Resursointi, osallistava yhteistyö ja työn toteutus

Käytettävissä olevien resurssien sekä asetettujen tavoitteiden realistinen vertailu osoittaa yleensä kaikkein parhaiten sen, ovatko käytettävissä olevat voimavarat tehtävässä päihdetyössä tarpeeksi suuret. Ammattilaisten tiedot, taidot, asenteet ja työskentelytavat ovat avainasemassa menestykseen päihdetyön saralla. Sama koskee käytettäviä vapaaehtoisia ja muita mahdollisia toimijoita. Tehtävän työn täsmällisyys, mielekkyys kohderyhmälle sekä ennen kaikkea tehokkuus kärsivät herkästi, mikäli yhteen toimintaan on sisällytetty liikaa asioita liian pienellä toteuttajamäärällä. Vastaavasti myös liian vähäinen toiminta toteutuksessa voi johtaa siihen, ettei toiminta ole mielekästä kohderyhmälle. Myös työntekijän ammattitaito ja varmuus on erittäin tärkeää resursseja pohdittaessa. Mitä varmemmalla otteella työntekijä pystyy oman työmenetelmänsä tai -tapansa suhteen toimimaan, sitä laadukkaampi lopputuloksestakin saadaan. (mts. 16. 28-29.)

Eri yhteisöiden, paikallismedian ja verkostoiden käyttö osana viestintää on helpottava tekijä ehkäisevässä päihdetyössä. Hyvin verkostoitunut työtapaa vaatii suunnitelmallista, säännöllistä sekä avointa tiedonkulkua, joka on suunniteltava ennalta tarkasti työn sujuvuuden varmistamiseksi. Usein ehkäisevä päihdetyö nähdään kunnissa sosiaali- ja perusterveydenhuollon tehtävänä, mutta todellisuudessa se kuuluu kaikkien kunnan toimialojen tehtäviin (mts. 16. 29-31). Tämä osoittaa, että päihdetyöhön voidaan osallistaa ammattilaisia erilaisista taustoista. Harvoin varmasti ajatellaankaan, että kouluissa tehtäisiin muunlaista ehkäisevää päihdetyötä kuin mitä terveystiedon opetussuunnitelmassa on määritelty. Nykypäivänä kuitenkin päihdetyötä on saatu jalkautettua kouluihin myös muissa muodoissa: teemapäivinä, tutustumiskäynteinä sekä monialaisina oppimiskokonaisuuksina. Aina ei tarvitse edes puhua suoraan ”ehkäisevästä päihdetyöstä”, sillä monien toimintojen positiivinen lieveilmiö voi olla samalla myös ehkäisevää päihdetyötä. Tästä voidaan käyttää hyvänä esimerkkinä Islannin ihmettä, josta puhutaan tässä opinnäytetyössä enemmän osiossa kolme (Nuorten päihteidenkäyttö ja sen muutokset). Näen itse, että yksi koulun sosiaalityön tärkeimmistä työtehtävistä onkin tuoda ehkäisevää päihdetyötä vieläkin näkyvämmäksi osaksi koulujen arkea. Tässä korostuu myös moniammatillisen työyhteisön hyöty ja tärkeys, kun eri koulutuksen omaavat ammattilaiset voivat yhdessä suunnitella laadukasta työtä.

Toteutus-sakara on tasapainoilua kahden vaatimuksen välillä, kun samanaikaisesti on toteutettava työsuunnitelmaa, mutta myös noudatettava valittuja työmenetelmiä. Jos resurssit antavat myöten, on laatukäsikirjan mukaan erittäin suositeltavaa suorittaa ensin toiminnan pilotti eli toteuttaa halutut menetelmät ensin pienemmässä mittakaavassa. Tämän jälkeen arvioinnin avulla voidaan tehdä tarvittavat korjaukset toimintaan. Tässäkin kohdassa auttaa paljon myös se, että saa palautetta tekemästään työstä kohderyhmältä. Näin ei sokaistu itse omalle työlleen. (mts. 16. 33.)

4.1.3 Laatutähden ydin, uudistaminen ja vakiinnuttaminen

Laatutähden ytimessä on siis tasapainoinen kokonaisuus sekä seuranta ja arviointi (Soikeli, M. & Warsell, L 2013. 12). Ehkäisevässä päihdetyössä tärkeää on ymmärtää, että jokaisella meillä on omat ennakkokäsityksemme päihteidenkäytöstä ja sen aiheuttamista haitoista. Tämä ennakkokäsitys muokkaa tahtomattamme omaa asennoitumistamme päihdetyötä kohtaan, mutta uusi tieto korjaa ja muokkaa sitä koko ajan eri suuntiin. Tähän asiaan yritänkin tämän opinnäytetyön tuotoksena syntyvässä oppaassa kiinnittää erityistä

huomiota. Tavoitteeni on, että oppaan sisältö voisi tarjota jokaiselle lukijalleen jonkin avun ja keinon ottaa päihdeidenkäyttö puheeksi oppilaiden kanssa.

Itse ajattelen niin, että monesti, jos jollakin henkilöllä ei ole juurikaan kosketuspintaa päihdeongelmiin henkilökohtaisten kokemustensa kautta, hänen voi olla vaikea nähdä päihdeongelmien moniulotteisuutta. Toisaalta jos lähipiirissä on ollut paljon päihdeongelmia, voi sekin osaltaan ajaa näkemään asioita hyvin yksiulotteisesti. Aina asioita ei pysty katsomaan ja ajattelemaan subjektiivisesti, joten silloin on hyvä yrittää luottaa ammattilaisten apuun ja neuvoihin.

Kun kutakin laatutähden tehtävää tarkastellaan muiden tehtävien rinnalla, on mahdollista havaita aiotun toiminnan mahdolliset heikot kohdat, jotka voivat heikentää työn laatua. Tämä on erittäin tärkeää, jotta voidaan täsmentää ja muokata toimintaa tehokkaammaksi ja järkevämmäksi. Esimerkiksi joskus kaikista tehokkaimmilta tuntuvat keinot voivatkin olla pahasti ristiriidassa eettisten periaatteiden kanssa, joten niitä ei voi tällöin käyttää. Koulumaailmaan ajateltuna tällainen tilanne voisi olla esimerkiksi sellainen, jossa tehokkaana päihdetyön keinona pidettäisiin yksittäisen oppilaan päihdeongelman esiintuomista ryhmän tai luokan muille oppilaille, jotta muut oppilaat näkisivät mahdollisten rangaistusten, lieveilmiöiden ja muiden ongelmien laajuuden ja kovuuden. Tätä ei kuitenkaan voida pitää eettisesti soveliaana, eikä myöskään lainhengen mukaisena vaitiolovelvollisuus huomioon ottaen. (mts. 16. 12.)

Työn arviointia pitää tehdä koko ajan eikä vain toiminnan loppuvaiheessa. Sekä arviointiin että seurantaan on varattava tarpeeksi paljon aikaa ja työn kuluessa on järkevää kerätä riittävästi aineistoa, jotta jälkikäteen tehtävä arviointi on helpompaa ja tehokkaampaa. Kaikista helpointa on tehdä arviointi jälkikäteen ja tämän arvioinnin perusteella tehdä tarvittavia korjausliikkeitä toimintaan (mts. 16. 12-14). Uskon, että parasta palautetta työstä voi saada kohderyhmältä itseltään. Näin ei myöskään itse sokeudu niin herkästi omalle työlleen. Oman työnsä toimivuuden ja tehokkuuden arviointi objektiivisesti on erittäin vaikeaa, joten vertaisarviointi on varmasti päihdetyössä paikallaan.

Työn viimeisessä vaiheessa siis mietitään, oliko toiminta niin hyvää ja tarkoituksenmukaista, että siitä voitaisiin tehdä vakituinen toiminta. Toinen vaihtoehto on muokata toimintaa jotenkin tai jättää se kertaluontoiseksi. Usein mitä enemmän tietoa toiminnasta saadaan levitettyä, niin sitä todennäköisemmin se myös voi jatkua. Jos toiminta jatkuu,

päästään uudestaan laatutähden alkuun ja ensimmäiseen sakaraan. Vaikka kehitetty ja toteutettu toiminta vakiinnutettaisiinkin, ei se suinkaan tarkoita sitä, etteikö laatutähden mallia kannattaisi seurata myös jatkossa. Työn kehittäminen ja muokkaaminen muuttuvien tarpeiden mukaan on aina viisaampaa, kuin se, että jumiudutaan tekemään työtä tiettyllä, kerran hyväksi todetulla kaavalla liian pitkäksi aikaa. Työn kehittäminen ja muokkaaminen lisää myös työntekijän omaa jaksamista ja mielenkiintoa omaa työtänsä kohtaan. (mts. 16. 34.)

4.2 Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä

Ehkäisevää päihdetyötä ohjataan siis THL:n toimesta, mutta sen takana on myös laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä. Tämä laki on astunut voimaan 24.4.2015 ja se on voimaantulollaan kumonnut raittiustyölain. Lain ensisijainen tarkoitus on edistää terveyden ja hyvinvoinnin tasa-arvoa, varmistaa ehkäisevän päihdetyön edellytykset koko Suomessa sekä tukea erityisesti kuntia kehittämään ehkäisevää päihdetyötä. Tämän lain mukaan ehkäisevä päihdetyö sisältää myös alkoholi-, tupakka-, huume- ja rahapelihaittojen ehkäisyn. (Finlex 2015. Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 24.4.2015/523.)

Laki sanoo, että ehkäisevässä päihdetyössä tulee kiinnittää huomiota myös muille kuin päihdeidenkäyttäjille itselleen aiheutuvista haitoista (Finlex 2015.) Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 24.4.2015/523). Koulumaailmassa tämän voi ajatella esimerkiksi niin, että jos oppilas käyttää päihteitä, ei pidä keskittyä vain tämän päihteitä käyttävän nuoren auttamiseen ja tukemiseen, vaan tukea tarvitsevat myös vanhemmat sekä kenties myös mahdolliset sisarukset. Tässä kohtaa koulusosionomin ammattitaito ja resurssit ovatkin omiaan hyödynnettäväksi perheen tukemisessa ja eteenpäin ohjaamisessa. Aina on kuitenkin hyvä muistaa se, että jokainen tilanne tulee arvioida erikseen omana ainutkertaisena tilanteenaan, jotta apu ja tuki saadaan kohdistettua tarkemmin juuri kyseessä olevan oppilaan ja hänen perheensä tarpeisiin sopivaksi.

Aluehallintovirastot ohjaavat omien toimialueidensa ehkäisevää päihdetyötä. Ne vastaavat myös oman alueensa ehkäisevän päihdetyön suunnittelusta ja sen kehittämisestä yhteistyössä muiden viranomaisten ja yhteisöjen kanssa. (Finlex 2015. Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 24.4.2015/523.)

4.3 Varhainen puuttuminen

Varhaisen puuttumisen käsitteen kehitys on lähtenyt liikkeelle jo 1960-luvulla Amerikassa. Suomeen käsite tällaisenaan on kuitenkin rantautunut vasta vuosituhaten vaihteissa, vaikka se onkin tunnustettu jo paljon kauemmin. (Laitinen & Pohtola 2010. 183-185.) Yksinkertaisimmillaan varhainen puuttuminen tarkoittaa sitä, että jokin asia havaitaan ja havaitun asian hyväksi aletaan tehdä jotakin. Ongelmien ratkaisemiseksi pyritään siis löytämään ratkaisuvaihtoehtoja mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Tällä pyritään ennaltaehkäisemään suurempia ja laajempia ongelmia. (Huhtanen, K. 2007. 28-29.) Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että ihmisillä on silmät auki erilaisten asioiden varalta ja edes joitakin keinoja toimia monien erilaisten asioiden saralla. Koen, että tällä hetkellä koulu- ja maailmassa tunnustetaan päihdeasioita melko huonosti, joten meidän sosionomien työpanos myös koulumaailmassa on äärettömän tärkeää. Jakamalla omaa ammattitaitoaamme sosiaalityöstä myös opettajille parannamme oppilaiden hyvinvointia. Tämä on tämänkin opinnäytetyön perimmäinen tarkoitus.

Keneltäkään ei odoteta kaikkien mahdollisten seikkojen ongelmanratkaisukykyä tai -taitoa, vaan enemmänkin valmiutta viedä asioita eteenpäin ja kykyä pyytää neuvoa ja tukea itselle vieraisiin asioihin. Varhainen puuttuminen onkin aina prosessi, eikä yksittäinen toimi ja se voi olla niin ennaltaehkäisevää kuin myös korjaavaa toimintaa. (Huhtanen, K. 2007. 28-29.)

4.3.1 Miksi puheeksi ottaminen on vaikeaa?

Vaikeista asioista puhuminen ei yleisesti ottaen ole kenellekään helppoa, mutta puheeksi ottaminen on joillekin helpompaa kuin toisille. Tähän vaikuttaa niin puheeksi ottajan asema, keskustelukumppani kuin tietenkin itse puheenaihekin. Päihteet ovat varmasti yksi niistä asioista, jotka tässä yhteydessä voidaan luokitella ”vaikeiksi asioiksi”. Suomalaisille ylipäätään asioiden esiintuominen vaikuttaa olevan usein melko hankalaa, joka onkin yksi niistä syistä, miksi lähdin tätä opinnäytetyötä tekemään. Puheeksi ottaminen voi olla vaikeaa monestakin syystä: pelko luottamuksen menettämisestä, väärässä olemisesta sekä siitä, ettei välttämättä osakaan käsitellä vastausta, minkä voi keskustelukumppanilta saada. Tämän opinnäytetyön halusin tehdä siksi, ettei päihdekeskustelu koulussa painuisi liian syvälle ”vaikeiden asioiden” kopassa. Toivon tämän oppaan antavan

koulun henkilökunnalle avaimia siihen, ettei vaikeankaan asian puheeksi ottaminen jäisi vain ajatuksen tasolle.

Työterveyspsykologi Hanna Wikman-Heinosen mukaan (MTK Ry. Vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen) puheeksi ottaminen on aina alku jollekin prosessille, johon usein sisältyy joitakin tavoitteita. Uskon tämän olevan monen sellaisen tilanteen syy, jolloin ”vaikea asia” jätetään ottamatta puheeksi. Prosessin kestoa on usein vaikea arvioida ja ajattelen, että monesti tässä kohtaa aletaan miettimään omia resursseja sitouttaa itseään johonkin mahdollisesti pitkäkestoiseen ja monimutkaiseen prosessiin. Tämä seikka kiteyttää myös ajatukseni siitä, että monilla on varmasti pelko siitä, ettei osakaan käsitellä puheeksi ottamista seurannutta vastausta tai tapahtumia.

Johtamispsykologi Mia Aspergen pohti parempia työelämätaitoja käsittelevässä blogissaan vuonna 2015 tätä aihetta ja antoi oman koulutustaustansa perusteella vinkkejä lukijalle aiheeseen liittyen (Johtamispsykologi: Johtamispsykologin vinkkejä hyvään johtamiseen ja työelämätaitoihin). Hän näkee asian niin, että suomalaiset eivät lähtökohtaisesti halua esiintyä ”viisastelevana totuuden torvena” ja haluamme pysyä hienovaraisina muita ihmisiä kohtaan. Hän kehottaa alusta alkaen pitämään puheeksi otton hetken luottamuksellisena sekä virittämään sen tunnelman oman tavoitteen tasoiseksi. Jos esimerkiksi tietyn oppilaan kanssa keskusteluja on usein käyty huumorilla höystettynä, kannattaa samaa rataa jatkaa Aspergenin mukaan myös vaikean asian puheeksi ottamisen hetkellä. Tärkeää on myös se, että oppilas tuntee keskustelussa sen, että häntä arvostetaan. Arvostus on meille jokaiselle äärettömän tärkeää. Jos vaikean asian puheeksi ottamisen hetkellä kokee menettäneensä arvostuksen tai ettei sitä ole ollutkaan, on edessä oleva prosessi vaikeampi kulkea yhdessä läpi.

4.3.2 Varhaisen puuttumisen prosessin toimijat

Varhaisen puuttumisen prosessi sisältää aina toiminnan kohteen, vastaanottajan tai toimijan lisäksi myös toiminnan suorittajan sekä itse toiminnan (Huhtanen, K. 2007. 30). Tässä opinnäytetyössä kohteella, vastaanottajalla tai toimijalla tarkoitetaan lähtökohtaisesti oppilasta, toiminnan suorittajalla koulun henkilökuntaan kuuluvaa henkilöä ja toiminnalla oppilaiden päihteidenkäytön tunnistamista ja siihen puuttumista.

Varhaisen puuttumisen prosessi käynnistyy silloin, kun toiminnan kohde eli oppilas herättää jollakin toiminnallaan, teollaan, puheellaan tai muulla vastaavalla huolen. Silloin, kun prosessi etenee toivotusti, tulee oppilaasta palvelun vastaanottaja ja lopulta toimija. Koko prosessin tavoite ja tarkoitus on toiminnan kohteen pääseminen itsenäiseksi subjektiksi, joka on toiminnan avulla siirtynyt toiminnan kohteen roolista toimijaksi. Tämän opinnäytetyön tavoitteiden näkökulmasta tarkasteltuna tämä tarkoittaa sitä, että varhaisen puuttumisen prosessi käynnistyisi epäilystä oppilaan päihteidenkäytöstä, etenisi opinnäytetyön tuotoksena syntyneen oppaan avulla käytyyn keskusteluun oppilaan ja opettajan välillä ja lopulta oppilas saataisiin ohjattua tarvitsemansa tuen piiriin. Tämän läpikäydyn prosessin päätteeksi alussa huolta herättänyt oppilas voisi prosessin päätyttyä toimia itse oppilastovereidensa päihteidenkäytön havaitsijana ja asioiden eteenpäin panijana. Mikäli prosessi on sujunut toivotulla tavalla, oppilaalla itsellään olisi tässä vaiheessa luottamuksellinen suhde johonkin henkilökunnan jäseneseen ja hän voisi tuoda oman oppilastoveristaan heränneen huolensa aikuisen tietoon. Olisi upeaa, jos oppilaan ja puheeksi ottajan välinen suhde olisi niin luottamuksellinen, että jo autettu oppilas voisi yrittää saada myös ystäviään tämän henkilökunnan jäsenen juttusille. Tämän enempää en kehottaisi ketään ohjaamaan vastuuta oppilaalle itselleen, vaikka uuden huolen aiheena olisikin hänen läheinen ystävänsä. Ystävän tuki on aina ensiarvoisen tärkeää vaikeassa tilanteessa olevan nuoren elämässä, mutta tässä yhteydessä ystävän ajatellaan itsensä juuri saaneen apua ja tukea omaan päihdekuviionsa, joten en lähtisi hänelle kasaamaan vastuuta enää muiden pulmista. Kaiken kaikkiaan on kuitenkin hyvä muistaa ja huomioida se, että tämäkään prosessi ei etene yksiselitteisesti aina tasaiseen tahtiin eteenpäin, vaan se voi seilata omaa rataansa välillä suuremmin askelin eteenpäin ja taas toisinaan ottaa useampiakin askelia takaisin kohti lähtöruutua. (Huhtanen, K. 2007. 30-31.)

4.3.3 Varhaisen puuttumisen prosessin tasot

Koska varhainen puuttuminen on ennaltaehkäisevää ja estävää toimintaa, sitä voidaan kutsua virallisemmin preventiiviseksi toiminnaksi. Preventiivistä toimintaa toteutetaan yleensä interventioiden eli väliintulojen avulla. Yleensä preventiossa on kolme eri tasoa, jotka eroavat toisistaan ajankohdan ja päämäärän mukaan. (Huhtanen, K. 2007. 31-32.) Koulusosionomi voi toteuttaa näistä tasoista mitä tahansa eri työmenetelmien ja työtapojen avulla. On hyvä kuitenkin muistaa, että kaikissa varhaista puuttumista vaativissa tilanteissa ei suinkaan tarvita kaikkia kolmea puuttumisen tasoa, vaan usein tavoite voidaan

saavuttaa jo ensimmäisellä tasolla tai vastaavasti jokin toinen taso voi riittää onnistuneeksi preventioksi.

Kuva 3. Varhaisen puuttumisen tasot.

Ensimmäinen varhaisen puuttumisen tasoista on *primaaripreventio* ja se kohdistuu normaaliväestöön. Tämä taso pitää sisällään esimerkiksi koulussa järjestettävät tietoiskut, päihdevalistukset sekä lain ehkäisevästä päihdetyöstä. Ensimmäinen taso on siis toimintaa jo ennen itse ongelmien syntyä tai niiden havaitsemista, eli ennaltaehkäisevää toimintaa sanan varsinaisessa merkityksessä. (Huhtanen, K. 2007. 32.)

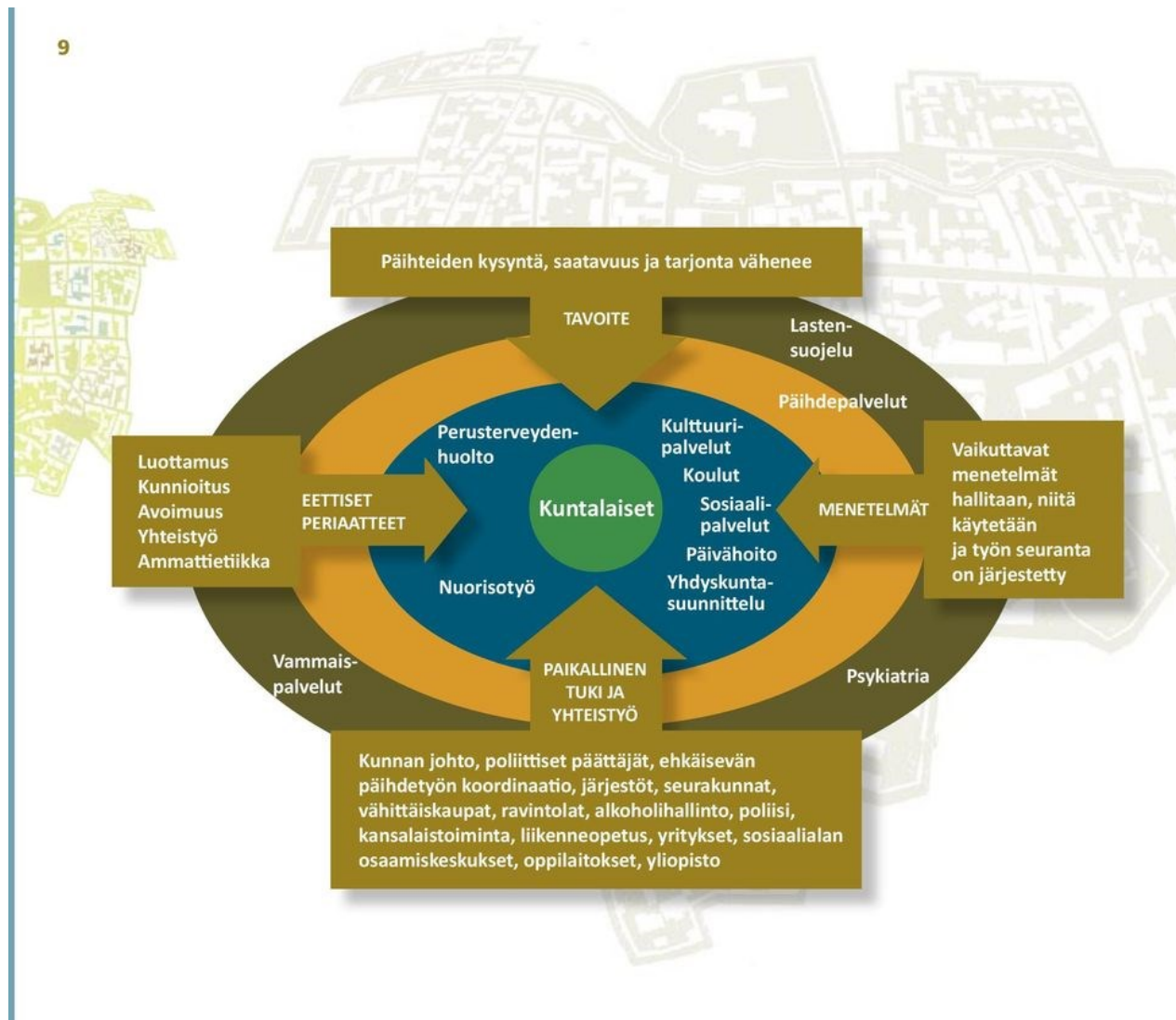
Toinen taso on *sekundaarinen preventio* eli varhainen interventio (Huhtanen, K. 2007. 32). Tämä taso pitää sisällään hieman kohdennetummat ja tarkemmat ehkäisevän päihdetyön toimintamallit, kuten esimerkiksi Juhannuskylän koulussa järjestämämme ehkäisevän päihdetyön teemapäivä. Tällöin meillä oli paikalla useampia eri toimijoita päihdetyön kentältä antamassa oman osa-alueensa tietoutta päihdeasioista.

Tertiäärinen preventio pitää sisällään esimerkiksi tämän opinnäytetyön lopullisen tuotoksen. Tämän tason virallinen tarkoitus on siis vähentää häiriöiden aiheuttamaa toimintakyvyttömyyttä. Tämän tason kohteena eivät ole pelkästään päihteitä käyttävät oppilaat, vaan sen välillisenä kohderyhmänä ovat esimerkiksi opettajat ja koulun muu henkilökunta,

joille tämän opinnäytetyön tuotoksena syntyyvää opasta päihteidenkäytön tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta tehdään. (Huhtanen, K. 2007. 32.)

5 TAMPEREEN KAUPUNGIN EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ NUORILLE

Tampere on suuri kaupunki, joten saatavilla on monen eri toimijan palveluita myös ehkäisevän päihdetyön saralla. Tämän opinnäytetyön tässä kohdassa keskitytään Tampereella järjestettäviin tärkeimpiin ja suurimpiin ehkäisevän päihdetyön menetelmiin työn rajaamisen vuoksi.

Kuva 2. Kunnan ehkäisevän päihdetyön laaja kokonaisuus. (THL 2012. 9.)

Kuvassa 2 on esitettyä Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen kehittämä kaavio siitä, miten laaja kokonaisuus kuntien järjestämä ehkäisevän päihdetyön kokonaisuus on (THL 2012. 9). Kaavion keskiössä, kuten myös ehkäisevän päihdetyön keskiössä, on kuntalainen. Koko ehkäisevän päihdetyön keskeisin tavoite ja päämäärä on aina se, että päihteiden kysyntä, saatavuus ja tarjonta vähenisi. Siihen pyritään monin eri työmenetelmin monien

eri toimijoiden kanssa. Kunta ei siis suinkaan ole ainoa, joka ehkäisevää päihdetyötä järjestää. Näiden eri toimijoiden ja heidän eri menetelmiensä kautta ehkäisevästä päihdetyöstä saadaan laajempi, rikkaampi, moninaisempi sekä kohdennetumpi kokonaisuus jokaista palvelun tarvitsijaa varten. Ehkäisevässä päihdetyössä on kunnan puolesta mukana kaaviossa näkyvät tahot; nuorisotyö, perusterveydenhuolto, kulttuuripalvelut, koulut, sosiaalipalvelut, päivähoito sekä yhdyskuntasuunnittelu. Näistä monilla on omia erikoisalojaan päihdetyön saralla, kuten esimerkiksi sosiaalipalveluilla lastensuojelu sekä perusterveydenhuollossa päihdepalvelut itsessään omana kokonaisuutenaan.

Ehkäisevä päihdetyö on niin laaja kenttä, että sen piiriin kuuluu monia sellaisiakin toimijoita, joita ei välttämättä ajattelisi heti ehkäisevän päihdetyön kentälle. Tällaisia ovat muun muassa seurakunnat, liikenneopetus sekä erilaiset yritykset.

5.1 Päihdekasvatus Tampereen perusopetuksessa

Suomessa on monta erilaista lakia ja säädöstä, jotka koskevat perusopetusta. Niistä ensimmäinen on perusopetuslaki (Finlex 2018. Perusopetuslaki). Lain säätää muiden lakien tapaan Suomen eduskunta, mutta Suomessa toimii myös Opetushallitus, joka määrää esimerkiksi opetussuunnitelmien sisällöstä. Opetussuunnitelmien perusteet ovat opetushallituksen asettamia määräyksiä, joilla koulutuksen järjestäjä veloitetaan sisällyttämään omaan opetukseensa tietyt tavoitteet ja sisällöt (Opetushallitus. 2018.) Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet). Rehtorin tehtävä on puolestaan huolehtia siitä, että hänen johtamassaan koulussa toteutuvat Opetushallituksen määräämät perusteet opetussuunnitelmien suhteen.

Valtakunnallisissa opetussuunnitelmien sisällöissä päihdeopetus on sisällytetty moniin eri oppiaineisiin, kuten esimerkiksi terveystietoon, biologiaan, kemiaan, ympäristö- ja luonnontieteisiin sekä liikuntaan (THL 2017. Päihdekasvatus oppilaitoksissa). Jokaisessa oppiaineessa päihdeasioita lähestytään hieman eri näkökulmasta ja on hyvin paljon opettajasta kiinni, mikä on hänen opettamassaan oppiaineessa se tapa. Päihdeopetuksen lisäksi erittäin merkittäväksi osaksi päihdekasvatusta nousee oppilashuolto. Koulun terveydenhoitaja tekee paljon ehkäisevää päihdetyötä keskustelujen ja erilaisen mainonnan kautta. Terveystieteiden lisäksi oppilashuoltoon kuuluu psykologi, kuraattori sekä joissakin kouluissa nuorisohjaaja ja koulusosionomi. Näiden eri ammattilaisten lisäksi monilla kouluilla on oma ehkäisevän päihdetyön suunnitelmansa, jota jokainen henkilökunnan

jäsen sitoutuu noudattamaan. Juhannuskylän kouluun on laadittu oma ehkäisevän päihdetyön malli. Tämän on tarkoitus toimia suuntaa-antavana tien viitoittajana sen suhteen, miten ehkäisevää päihdetyötä Juhannuskylän koulussa toteutetaan. Olen ollut itse tätä mallia myös kirjoittamassa syksyllä 2018. Mallia tehdessämme pohdin paljon tulevaa opinnäytetyötäni ja sitä, että riittääkö tämä jo kehitetty ehkäisevän päihdetyön malli koulun tarpeisiin. Tulin pian siihen tulokseen, että tämä ei riitä, sillä malli ei anna käytännön keinoja varhaiseen puuttumiseen eikä päihteidenkäytön tunnistamiseen. Malli keskittyy pitkälti siihen, miten toimia jo pidemmälle edenneissä tilanteissa, kuten esimerkiksi silloin, jos epäillään päihteiden välitystä koulun alueella tai jos oppilas tavataan koulussa päihtyneenä (Juhannuskylän koulun ehkäisevän päihdetyön malli 2018). Tämän myötä halusin mallin rinnalle oppaan siitä, miten toimia jo aiemmin ja kenties näin ehkäistä tilanteen eskaloitumista näin pitkälle.

Osana oppilashuollon järjestämää päihdetyötä järjestimme koulussamme ehkäisevän päihdetyön teemapäivän. Teemapäivän idea oli se, että oppilaat saavat itse ohjautua hakemaan tietoa niistä päihdetyön osa-alueista, jotka heitä koskettavat eniten. Eri toimintapisteitä olivat pitämässä Tampereen kaupungin erityisnuorisotyö, sosiaalipäivystys sekä Youth Against Drugs. Jokaisella pisteellä oppilaat saivat kysyä mieltä askarruttavia kysymyksiä, keskustella, pelata tietovisoja tai tuoda omaa ääntään kuuluviin. Oppilailta saatu palaute osoittaa, että uudet lähestymistavat päihdetyön kautta tuovat siihen uutta intoa ja mielenkiintoa.

5.2 Tampereen tärkeimpiä ehkäisevän päihdetyön toimijoita

Tässä alaluvussa esittelen ehkäisevän päihdetyön toimijoita Tampereella. Nämä listamani toimijat ovat samat, jotka sisällytän myös tämän opinnäytetyön lopputuloksena syntyvään oppaaseen.

Yläkouluille jalkautunut psykiatrian työryhmä on osa kaupungin nuorisopsykiatrian poliklinikkaa. Avun piiriin päästäkseen ei enää nykyisin tarvita erillistä lähetettä, vaan yhteydenotto koululta riittää. Perheet eivät voi ottaa työryhmään itse yhteyttä, vaan yhteydenoton pitää tulla koulun puolelta. Yhteydenottoon tarvitaan kuitenkin oppilaan sekä huoltajan lupa, mutta konsultaatioapua työryhmältä voi pyytää myös ilman oppilaan tunnistetietoja. (Tampereen kaupunki 2018. Yläkouluille jalkautunut psykiatrian työryhmä.)

Yhteydenottoon riittää yksinkertaisesti huoli oppilaasta. Huoli voi koskea mitä tahansa ei-pedagogista asiaa. Työryhmä kokoontuu palaveriin tiistaisin ja torstaisin, jolloin he käsittelevät tulleet yhteydenotot ja jakavat tapaukset työntekijöiden vahvuuksien ja resurssien mukaisesti. Työryhmässä toimii sekä psykiatrisia sairaanhoitajia että yksi päihdeohjaaja. Työnjaon jälkeen työryhmän työntekijä ottaa yhteyttä yhteydenoton jättäneeseen koulun työntekijään ja sopii tapaamisen. On tapauskohtaista, millaisella kokoonpanolla tapaaminen järjestetään, mutta usein paikalla on oppilas, yhteydenoton tehnyt työntekijä koululta, huoltaja sekä työryhmän työntekijä. Tilanearvion jälkeen työryhmän työntekijä päättää aloitetaanko oppilaan kanssa työskentely, ohjataanko hänet muun tuen piiriin vai riittääkö oppilaalle heidän arvionsa mukaan koulusta saatava tuki. (Tampereen kaupunki 2018. Yläkouluille jalkautunut psykiatrisen työryhmä.)

Ensiohjaus Ensio on paikka Sarviksen alueella, johon voi ohjata kenet tahansa mielenterveys- ja päihdeasiakkaan. Ensio toimii matalan kynnyksen periaatteella, eli sinne ei tarvita lähetettä. Ensiossa toivotaan kuitenkin, että mikäli sinne saapuva asiakas on alaikäinen, lähettävän tahon pitäisi heille ensin soittaa. Päivystyspuhelimeen vastaava työntekijä voi näin tarvittaessa ohjata nuoren suoraan johonkin muualle, mikäli hänen arvionsa mukaan tilanne sitä vaatii. (Tampereen kaupunki. Psykiatria- ja päihdekeskus.)

Ensiossa asiakkaan ottaa vastaan joko sairaanhoitaja tai sosiaalityöntekijä asiakkaan tilanteesta riippuen. Asiakkaan kokonaistilanne arvioidaan aina ennen yksilöllisen suunnitelman tekoa. Ensio on moniammatillinen paikka, josta asiakas voidaan ohjata eteenpäin tarvittaviin palveluihin. Yhteistyötä tehdäänkin paljon esimerkiksi selviämisen- ja katkaisuhuoltoaseman sekä Nuorten talon kanssa. Ensio on avoinna arkisin klo 8.15-15. Usein Ensiossa ohjataan yläkouluikäiset yläkouluille jalkautuneen psykiatrisen työryhmän asiakkaaksi. (Tampereen kaupunki. Psykiatria- ja päihdekeskus.)

Perhepiste Nopea on koko perheen yhteinen palvelu. Siellä palvellaan perheitä, joissa on 6-17-vuotiaita lapsia. Pääasiassa Nopea palvelee perheitä arkipäiväisissä pulmatilanteissa, kuten yhteisten pelisääntöjen sopimisessa, mutta sinne voi olla yhteydessä myös nuoren päihdeidenkäyttötilanteessa. Myös Nopean palvelut ovat matalan kynnyksen palveluita, eli lähetettä palveluiden saamiseksi ei tarvita. Nopean palvelut ovat perheille maksuttomia. Palveluiden on tarkoitus olla lyhytkestoista palvelua, mutta palveluiden keston pituutta ei kuitenkaan ole määritelty tarkasti. Myös Nopeasta voi saada ohjausta

eteenpäin tarvitsemiensa palveluiden pariin. Nopea sijaitsee Tampereen keskustassa Itsenäisyydenkadulla Perheiden talossa. (Tampereen kaupunki. Perhepiste Nopea.)

Tampereella toimi ennen A-klinikan Nuorisoasema, joka toimii tällä hetkellä Nuorten palveluina. Palvelu on tarkoitettu 13-25-vuotiaille nuorille sekä myös heidän perheilleen. Nuorten palveluista saa tukea päihteiden käyttöön liittyvissä asioissa, mutta myös liialliseen pelaamiseen tai internetin liialliseen käyttöön liittyvissä ongelmissa. Nuorten palvelut ovat siis hyvinkin tukena nuoruusiän ja aikuistumisen yleisissä haastekohdissa. Myöskään Nuorten palveluihin ei tarvitse erillistä lähetettä. Paikalle voi vain mennä, tai halutessaan myös soittaa tai lähettää sähköpostia etukäteen. Ensimmäisellä käyntikerralla on mukana hyvä olla joku nuorelle läheinen ja turvallinen aikuinen, jotta paikalle pääseminen olisi helpompaa. Myös A-klinikalla alkuvaiheessa kartoitetaan nuoren kokonaistilanne ja mietitään yhdessä parhaita hoitokeinoja sekä pohditaan mahdollisia jatkotapauksia. Palvelu on nuorelle maksutonta. (A-klinikka. Nuorten palvelut Tampere.)

6 HENKILÖKUNNALLE SUUNNATUN KYSELYN TULOKSIA

Suoritin sähköpostin välityksellä kyselyn Juhannuskylän koulun henkilökunnalle opin-
näytetyöhöni liittyen. Kysely löytyy tämän oppinnäytetyön liitteistä (liite 2). Kysely oli
muodoltaan puolistrukturoitu, eli se sisälsi sekä monivalintakysymyksiä että avoimia ky-
symyksiä. Valitsin tämän muodon sen vuoksi, että saisin enemmän vastauksia. Usein ih-
miset jättävät vastaamatta sellaisiin kyselyihin, joissa on paljon tai ainoastaan avoimia
kysymyksiä, sillä ne vievät usein enemmän aikaa. Halusin mahdollisimman laajan kuvan
henkilökunnan tämänhetkisestä tietotaidosta havaita päihteidenkäyttöä ja päihdekokei-
luita, joten uskon puolistrukturoidun kyselyn olleen tähän tilanteeseen paras valinta.

Koska havaintoni ja keskusteluni koulun henkilökunnan kanssa nostivat esiin huolta siitä,
ettei koulussa huomata oppilaiden päihteidenkäyttöä, on kyselylomakkeen kysymykset
suunnattu jo suoraan tulevaa opasta ajatellen. Nämä havainnot osoittivat, että tärkeim-
mäksi kehittämisen aiheeksi ehkäisevän päihdetyön saralla nousi nimenomaan päih-
teidenkäytön tunnistaminen ja sitä myötä puheeksi ottaminen.

6.1 Henkilökunnan kokemus päihdetyöstä nyt

Kyselyn avulla halusin selvittää ensin sen, kuinka hyvin koulun henkilökunta kokee tällä
hetkellä tunnistavansa oppilaiden päihteiden käyttöä. Tämän perusteella päihteidenkäy-
tön tunnistamista ja siihen puuttumista voitaisiin siis lähteä kehittämään. Sain kyselyyn
yhteensä 12 vastausta, joten kovin tarkkaa yleiskäsitystä en valitettavasti tällä kyselyllä
tähän kysymykseen saanut. Vastaus on kuitenkin suuntaa antava, eikä se ole oppinnäyte-
työni lopputuloksena syntyvän oppaan kannalta kaikkein merkittävin asia. Alla olevassa
taulukossa (taulukko 1) on nähtävillä tähän kysymykseen saadut vastaukset.

Päihteidenkäytön tunnistaminen				
			Kum.	
	Lkm	%	lkm	Kum-%
Hyvin	0	0	0	0
Jonkin verran	11	92	11	92
Huonosti	1	8	12	100
Yht.	12	100	12	100

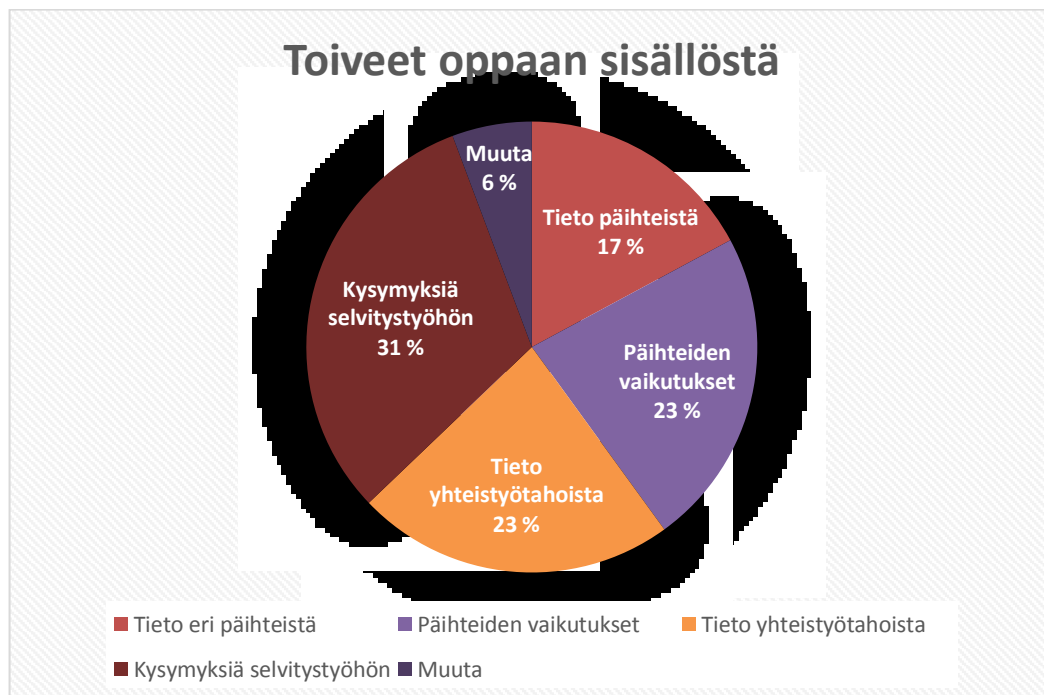
Taulukko 1. Päihteidenkäytön tunnistaminen.

Kukaan vastaajista ei siis kokenut tunnistavansa oppilaiden päihteiden käyttöä hyvin. Tämä on mielestäni erittäin huolestuttava seikka, mutta antaa myös lisää pontta opinnäytetyöni tekemiselle ja vahvistaa entisestään ajatusta sen tarpeesta. Oma toiveeni on, että kun opinnäytetyöni tuloksena syntyvä opas on ollut koulussa käytössä jonkin aikaa ja sitä on opittu hyödyntämään, voisi puolet samoista vastaajista sanoa tunnistavansa nyt päihteiden käytön hyvin.

Selkeä enemmistö eli 11 vastaajaa koki tunnistavansa oppilaiden päihteidenkäytön ja -kokeilut jonkin verran. Yksi koki tunnistavansa näitä asioita huonosti. Positiivista tässä tutkimustuloksessa on tietysti se, että vain yksi kokee tunnistavansa päihdeasioita huonosti.

6.2 Toiveet päihdetyön kehittämisestä

Tärkeimmiksi kehittämisen kohteiksi päihdetyön saralla nousivat päihteiden käytön tunnistaminen ja siihen puuttuminen. Kyselyn avulla halusin myös henkilökunnan näkemystä siitä, millaisia asioita he itse kokevat tärkeiksi tekemäni oppaan sisällön kannalta. Alla olevassa kaaviossa on (kaavio 5) nähtävillä niitä seikkoja, mitä kyselyyn vastanneet henkilökunnan jäsenet itse toivovat tekemäni oppaan sisältävän.

Kaavio 5. Toiveet oppaan sisällöstä.

Tekemäni kyselyn avulla sain selville, että kaikkein eniten oppaaseen **toivotaan kysymyksiä, joita esittää oppilaille päihde-epäilyn synnyttyä**. Toiseksi eniten toivottiin **faktatietoa eri päihhteiden vaikutuksista sekä yhteistyötahoista**, joita konsultoida tai joiden pariin oppilaan voi tarvittaessa ohjata. 17 % vastaajista koki tärkeäksi myös jonkinlaisen faktatiedon eri päihhteistä, joita nuoret nykyään eniten käyttävät.

6 % vastaajista oli kirjannut, että he toivovat jotakin muuta oppaaseen. Tämä 6 % tarkoittaa tässä tutkimuksessa kahta vastaajaa. Heistä toinen toivoi tietoa siitä, mihin ohjata oppilas, jotta hän saa tarvitsemansa avun. Olin itse ajatellut kyselyssä tämän kohdan sisällytettynä kohtaan ”tietoa eri yhteistyötahoista”. Toinen ”muuta” toivonut vastaaja toivoi oppaaseen tunnistusmerkkejä siitä, mitä asioita tarkkailla oppilaissa, joiden epäilee käyttäneen päihhteitä. Nämä ovat molemmat erittäin tärkeitä seikkoja, jotka oppaaseen ilman muuta sisällytetään. Osaltaan tämä tulos hieman vääristää todellista tulosta, sillä tässä kohdassa on ollut kysymyksen asettelussa pieni vika ja näin on aikaansaatu tulkintaero.

Selvitin kyselyssä myös henkilökunnan jäseniltä heidän halukkuuttaan kommentoida opasta sen tekovaiheessa. Uskon, että näin saan oppaasta selkeämmän ja täsmällisemmän kokonaisuuden. Usein omalle työlleen voi sokeutua jossakin vaiheessa, kuten olen tässä työssä jo aiemmin teoriaosuudessa tuonut esille. Selkeästi suurin osa (75 %) olikin halukas kommentoimaan opasta jo sen tekovaiheessa. Tämä näyttäytyy minulle tutkimuksen tekijänä siten, että opas kiinnostaa sen kohderyhmää, se koetaan merkitykselliseksi, päihdeasioihin halutaan kiinnittää enemmän huomiota ja että oma näkemys selkeästä ja käytökelpoisesta oppaasta on lähes kaikkien vastaajien toive.

7 POHDINTA JA LOPPUPÄÄTELMÄT

Päihdeasiat ja etenkin päihdeongelmien ennaltaehkäisy ovat aina olleet jollakin tavalla lähellä sydäntäni. Tämän vuoksi opinnäytetyön teeman valinta olikin niin itsestään selvää ja helppoa. Työn sijoittaminen koulumaailmaan teki työstä entistä mielekkäämpää. Jälkikäteen ajateltuna uskon, että olisi kuitenkin ollut antoisampaa, jos olisin alusta alkaen ottanut työhön mukaan myös Juhannuskylän koulun oppilaat ja heidän todelliset tarpeensa haastatteleamalla myös heitä oppaan sisältöön liittyen. Uskon, että työstä ja etenkin oppaasta itsestään olisi tämän avulla tullut tarkempi ja parempi. Jos oppilaat olisivat saaneet itse vaikuttaa oppaan sisältöön, olisi se varmasti entistä käyttökelpoisempi ja todennäköisesti myös tehokkaampi. Avun antaminen on aina helpompaa silloin, kun tiedetään, mitä avun tarvitsija todella tarvitsee ja haluaa. Nuorten äänen mukaan ottaminen olisi kuitenkin pitänyt tietää jo tutkimuslupaa hakiessa, sillä koska kyseessä ovat alaikäiset nuoret, on heidän huoltajiltaan pyydettävä lupa esimerkiksi haastatteluiden tekemiseen. Todennäköisesti tutkimusluvan saanti olisi kestänyt, sillä se olisi pitänyt hyväksyttää myös eettisellä lautakunnalla alaikäisten mukanaolon vuoksi.

Aluksi aiheen rajaaminen tuntui vaikealta sen vuoksi, että pelkäsin, että teoriapainotusta on vaikea löytää. Koska olin päättänyt tehdä oppaan, tuntui hankalalta lähteä etsimään mitään teoritietoa sen tueksi. Lopulta tilanne kääntyi kuitenkin niin päin, että erilaisia tutkimuksia nuorten päihdeiden käytöstä löytyi niin paljon, että aiheessa pysyminen alkoi olla haastavaa. Koko ajan työtä kirjoittaessa täytyi kuitenkin muistaa, että lopputuloksena syntyy opas ja kaiken teoriantakin pitää liittyä siihen.

Analysoin tässä työssä useampaa eri tutkimusta, joissa on tutkittu alaikäisten päihdeiden käyttöä. Jokaisen lopputulos oli sama: nuorten alkoholinkäyttö yleisesti on vähentynyt. Nämä tutkimustulokset yllättivät minut todella. Miksi siis halusin jatkaa tämän työn äärellä, jos suunta nuorten alkoholinkäytön vähenemiseen on kuitenkin jo oikea? Näen tämän vähenemisen upeana ja tärkeänä seikkana niin kansanterveydellisesti kuin myös yksilökeskeisesti. Silti ajattelen, ettei hyvää alkua kannata alkaa jarruttaa ja jättää ehkäisevää työtä tekemättä, jos sille tuntuu olevan tilausta olemassa. Islannin ehkäisevän päihdetyön upea onnistuminen näkyy heilläkin nuorten alkoholin käytön valtavana laskuna. Tämä innostaa minua kovasti ja luo uskoa siihen, että tämä opinnäytetyö voi osaltaan tehdä merkityksellistä muutosta samaan tapaan. En suinkaan odota, että tämän oppaan

avulla koulussa saataisiin päihteiden käytön prosentit samanlaiseen laskuun kuin Islannissa, mutta uskon tämän tukevan sitä. Tarkastellessani eri maiden päihdelainsäädäntöjä (Islanti, Suomi ja Tanska) huomaan ajattelevani, että mitä korkeampi sallittu alkoholin osto-ikä onkaan, sitä vähäisempää nuorten päihteiden käyttö vaikuttaa olevan. Uskon tämän olevan yksi selittävä tekijä sille, että Islannin ehkäisevä päihdetyö on onnistunut niin upeasti verrattuna Tanskaan, jossa sallittu alkoholin osto-ikä on neljä vuotta alhaisempi. Suurin vaikutus on kuitenkin mielestäni ehkäisevällä päihdetyöllä. Kun niin monet toimijat ja nuorten elämään vaikuttavat henkilöt sekä yhteisöt on saatu kiinnittämään päihdeasioihin todellista huomiota, ovat muutokset olleet käsittämättömän hienoja. Tätä kohti toivon ehkäisevän päihdetyön menevän myös Suomessa. Toivottavasti oma opinnäytetyöni voi olla askel sitä kohti.

Keskityin tässä opinnäytetyössä paljolti nimenomaan kannabikseen ja alkoholiin juuriksi, koska koen, että ne ovat helpoiten saatavilla nuorten keskuudessa. Uskon, että ne ovat myös päihteistä sellaiset, joita herkimmin ja huolettomimmin nuoriso kokeilee. Tämä kokeilu toki sitten voi herkemmin johtaa myös myönteiseen suhtautumiseen muihin huumaaviin aineisiin, joka puolestaan edesauttaa vakavien ongelmien syntyä. Tämän artikkelin luettuani toivon entistä enemmän oman opinnäytetyöni olevan hyödyksi Juhannuskylän koulun henkilökunnalle, jotta he voivat omalta osaltaan toimia osana parempaa ja kohdennetumpaa ehkäisevää päihdetyötä.

LÄHTEET

- A-Klinikka. Nuorten palvelut Tampere. <https://www.a-klinikka.fi/toimipisteet/tampere/nuorten-palvelut-tampere>. Viitattu 12.1.2019.
- Aspegren, Mia. 2015. Miten ottaa vaikea asia puheeksi. Johtamispsykologin vinkkejä hyvään johtamiseen ja työelämätaitoihin. <https://johtamispsykologi.wordpress.com/2015/09/13/miten-ottaa-vaikea-asia-puheeksi/>. Viitattu 10.1.2019.
- EMCDDA. 2018. Finland: Country Drug Report 2018. http://www.emcdda.europa.eu/countries/drug-reports/2018/finland/drug-use_en. Viitattu 21.1.2019.
- ESPAD. 2016. Purpose & Methodology. <http://www.espad.org/purpose-methodology>. Viitattu 21.1.2019.
- ESPAD. 2017. Discussion and conclusion: Alcohol use. <http://www.espad.org/purpose-methodology>. Viitattu 21.1.2019.
- Finlex 2018. Perusopetuslaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>. Viitattu 12.1.2019.
- Finlex. Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (2018) Helsinki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150523>. Viitattu 7.12.2018.
- Hakkarainen, Pekka & Perälä, Jussi & Salasuo, Mikko. 2011. Hampuikäpolvi, seka- käyttö ja doping: vuoden 2010 huume­kyselyn tuloksia. Yhteiskuntapolitiikka 76: 4.
- Heinonen, Hanna & Hipp, Tiia & Väisänen, Antti. 2012. Miten lastensuojelun kustannukset kertyvät? Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.
- Huhtanen, Kristiina. 2007. Kun huoli herää: varhainen puuttuminen koulussa. Jyväskylä. WS Bookwell Oy.
- Juhannuskylän yläkoulun ehkäisevän päihdetyön malli. 2018.
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli. 2010. Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Nuortenlinkki. Nuorten juomatavat Suomessa. 2012. <https://nuortenlinkki.fi/tietopiste/tietoartikkelit/alkoholi/nuorten-juomatavat-suomessa>. Viitattu 12.1.2019.
- Opetushallitus. 2018. Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet. https://www.oph.fi/saadokset_ ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ ja_ tutkintojen_ perusteet. Viitattu 12.1.2019.
- Opetushallitus. Etälukio: Suomen historian käännekohtia. <http://www02.oph.fi/etalukio/historia/suomen/yhteisossa.html>. Viitattu 21.1.2019.
- Panimoliitto. 2016. Tanskalainen alkoholipolitiikka tukee kotimaista elinkeinoa. <http://www.panimoliitto.fi/tanskalainen-alkoholipolitiikka-tukee-kotimaista-elinkeinoa/>. Viitattu 21.1.2019.

Perusopetuksen opetussuunnitelma (2018) Tampere. Tampereen kaupunki. <https://ops.tampere.fi/perusopetus/568/?school=8>. Viitattu 10.1.2019.

Päihdelinkki. Asiaa nuorten päihteidenkäytöstä. <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/vanhemmille/kun-kotona-puhutaan-paihteista/asiaa-nuorten-paihteidenkaytosta>. Viitattu 12.1.2019.

Soikkeli, Markku & Warsell, Leena. 2013. Laatutähteä kiertämässä: ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja. Tampere. Juvenes Print – Suomen Yliopistonpaino Oy.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Ehkäisevä päihdetyö. <https://stm.fi/ehkaiseva-paihdetyo>. Viitattu 4.12.2018.

Tampereen kaupunki. 2018. Terveysasemien jonotilanne. <https://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/terveyspalvelut/terveysasemat/palvelut/vaihtaminen.html>. Viitattu 21.1.2019.

Tampereen kaupunki. 2018. Yläkouluille jalkautunut psykiatrian työryhmä. <https://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/mielenterveys-ja-paihdepalvelut/mielenterveys/nuoret/ylakoulut.html>. Viitattu 25.1.2019.

Tampereen kaupunki. Nuorten talo Ohjaamo. 2018. <https://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/nuorten-palvelut/nuorten-talo.html>. Viitattu 12.1.2019.

Tampereen kaupunki. Perhepiste Nopea. 2018. <https://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/lapsiperheiden-palvelut/kotipalvelu-ja-perhetyo/perhetyo/nopea.html>. Viitattu 12.1.2019.

Tampereen kaupunki. Psykiatria- ja päihdekeskus. Ensiohjaus Ensio. 2018. <https://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/mielenterveys-ja-paihdepalvelut/mielenterveys/aikuiset/psykiatria-ja-paihdekeskus.html>. Viitattu 12.1.2019.

THL. 2012. Ehkäisevä päihdetyö peruspalveluissa: Opas kunnan ehkäisevään päihdetyöhön. <http://www.julkari.fi/handle/10024/104359>. Viitattu 10.1.2019.

THL. 2017. Päihdekasvatus oppilaitoksissa. <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihdetyo/ehkaisevan-paihdetyon-menetelmat/paihdekasvatus-ja-valistus/paihdekasvatus-kouluissa>. Viitattu 12.1.2019.

THL. 2018. ESPAD – Eurooppalainen koululaistutkimus nuorten päihteiden käytöstä. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/espada>. Viitattu 21.1.2019.

THL. Kouluterveyskysely. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>. Viitattu 12.1.2019.

THL. Kouluterveyskyselyn tulokset 2006-2017. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1trend/summary_trendit?alue_0=87869&mittarit_0=200537&mittarit_1=199990&mittarit_2=199975&sukupuoli_0=143993#. Viitattu 12.1.2019.

THL. Kouluterveyskyselyn tulokset nuorilla 2017. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_perustulokset?alue_0=87869&mittarit_0=200537&mittarit_1=199990&mittarit_2=200055&vuosi_2017_0=v2017#. Viitattu 12.1.2019.

Wikman-Heinonen, Hanna. Vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen. Turku. https://www.mtk.fi/liitot/varsinaissuomi/menestyva_maatilayritys/Materiaalit/fi_FI/Materiaalit/_files/98124572087359334/default/Lieto30052017_Vaikeiden%20asioiden%20puheeksiottaminen_Hanna%20Wikman-Heinonen.pdf. Viitattu 10.1.2019.

YLE Uutiset. 2017. Islannin ihme: Nuorille maistuu oluen sijaan urheilu. <https://yle.fi/uutiset/3-9475299>. Viitattu 21.1.2019.

YLE Uutiset. 2018. Nuorten alkoholinkäyttö vähenee yhä – THL: Juomisen tilalle löytynyt muuta tekemistä. <https://yle.fi/uutiset/3-10150618>. Viitattu 13.1.2019.

LIITTEET

Liite 1. Ehkäisevän päihdetyön teemapäivän palautelomake

**PALAUTELOMAKE EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN TEEMAPÄIVÄN TOIMIN-
NASTA****1. Olen** 7.luokalla 8.luokalla 9.luokalla**2. Rastita ne vaihtoehdot, joista sait mielestäsi tärkeää tai sinulle uutta tietoa:** Epäonnen pyörän joku/jotkut sektorit Keskustelu/toiminta YADin työntekijöiden kanssa Keskustelu/toiminta sosiaalipäivystyksen työntekijän kanssa Keskustelu/toiminta poliisin kanssa Keskustelu/toiminta erityisnuorisotyöntekijöiden kanssa Jokin muu, mikä?

3. Voiko päihdevalituksesta olla mielestäsi haittaa? Kyllä Ei En osaa sanoa**4. Pitäisikö päihteistä ja niiden vaaroista puhua mielestäsi enemmän?** Kyllä Ei En osaa sanoa**5. Kerro omin sanoin, millaista olisi mielestäsi hyvä ja toimiva ehkäisevä päihde-
työ.**
-

6. Haluatko antaa vielä jotakin muuta palautetta, kehitysehdotuksia, toiveita tai kysyä jotakin?

Liite 2. Alkukysely yläkoulun henkilökunnalle

KYSELY YLÄKOULUN HENKILÖKUNNALLE OPPILAIDEN PÄIHTEIDEN KÄYTÖN TUNNISTAMISEEN LIITTYEN

1. Miten koet tunnistavasi oppilaiden päihteidenkäyttöä tällä hetkellä?

- a. hyvin
- b. jonkin verran
- c. huonosti

2. Mitkä seuraavista asioista olisivat mielestäsi tärkeitä oppaan sisällön kannalta?

- a. tieto eri päihteistä (esim. ulkonäkö)
 - b. päihteiden vaikutukset
 - c. tietoa eri yhteistyötahoista päihteidenkäyttöön liittyen
 - d. kysymyksiä, joita esittää oppilaalle, kun päihteidenkäyttöä epäillään
 - e. jotakin muuta, mitä?
-

3. Mitä yhteistyötahoja tiedät nuorten päihteidenkäyttöön liittyen Tampereella olevan?

4. Oletko halukas antamaan palautetta oppaan raakaversiosta ja näin parantamaan lopullista tuotosta?

- en
- kyllä

5. Onko jotakin muuta, mitä haluaisit tähän liittyen sanoa?

OPAS OPPILAAN AUT- TAMISEKSI PÄIHTEI- DEN KÄYTTÖÄ EPÄILTÄESSÄ

Juhannuskylän koulu 2019

Sisällys

JOHDANTO.....	41
TIETOA PÄIHTEISTÄ JA NIIDEN VAIKUTUKSISTA	42
<i>Kannabis</i>	42
<i>Ekstaasi</i>	42
<i>Amfetamiini</i>	43
<i>Lääkkeet</i>	43
<i>Kokaiini</i>	44
MILLOIN ASIOIHIN PITÄISI PUUTTUA?	45
MITEN OTTAA PÄIHDEASIA PUHEEKSI.....	46
<i>...nuoren kanssa?</i>	46
<i>...huoltajien kanssa?</i>	47
MITÄ PUUTTUMISESTA SEURAA?.....	48
<i>Yläkouluille jalkautunut psykiatrian työryhmä</i>	48
<i>Ensiohjaus Ensio</i>	49
<i>Perhepiste Nopea</i>	49
<i>A-klinikan nuorten palvelut</i>	50
<u>LÄHDELUETTELO</u>	51

JOHDANTO

Nuorten päihteidenkäyttö yleistyy Suomessa kovaa vauhtia. Vuonna 2017 teetetty koulu-terveyskysely kertoo, että jopa 40 % yläkouluikäisistä on käyttänyt alkoholia ja 9,5 % kannabista. Apua ja tukea päihdeongelmaan on saatavilla monilla eri toimijoilla, mutta avun piiriin pääseminen tarpeeksi varhain on hankalaa. Tämän vuoksi jokaisen aikuisen on pidettävä silmänsä auki ja osattava toimia tarpeen niin vaatiessa. Tähän oppaaseen on koottu tietoutta niin päihteistä kuin myös auttavista tahoista. Jokainen puuttuminen, puheeksi otto ja asian eteenpäin vienti on askel kohti parempaa. **Yksikään yhteydenotto, konsultointi tai ajatusriihi oppilaiden päihdeasioiden tiimoilta ei ole turha.**

(Kuvat: Pixabay.com)

Laadukasta ehkäisevää päihdetyötä tehdään moniammatillisesti ja koko yhteisön voimin. Tärkeintä on, että työ on tasapainoinen kokonaisuus. Myös työn seuranta ja arviointi ovat äärimmäisen tärkeitä seikkoja laadukkaan päihdetyön toteutumisessa. Jokaisella meistä on omat asenteemme päihdeasioita kohtaan, ja tämä muokkaa tahtomattamme myös toimintaamme sen saralla. **Jokainen toimii siis omien kykyjensä, resurssiensa ja taitojensa puitteissa.** Tärkeintä on pysyä silmät avoinna myös päihdeasioiden suhteen.

TIETOA PÄIHTEISTÄ JA NIIDEN VAIKUTUKSISTA

Kannabis

Alkoholin jälkeen käytetyin päihde nuorten keskuudessa on kannabis. Sitä voidaan käyttää monin eri tavoin, mutta yleisin tapa on sekoittaa kuivattua kannabista tupakan purujen sekaan ja polttaa sitä. Jotkut myös sekoittavat kannabista esimerkiksi teehen tai erilaisiin leipomuksiin.

(Kuva: Publicdomainpictures.net)

Kannabis aiheuttaa käyttäjälleen erilaisia vaikutuksia, joista helpoiten tunnistettavissa ovat **SILMIEN VERESTÄMINEN, ESTOJEN KATOAMINEN, PUHELIAISUUS, PULSSIN KIIHTYMINEN** sekä **ILOISUUS**. Myöhemmin kannabista käyttänyt henkilö voi tulla huonovointiseksi, saada paniikkikohtauksia tai joutua jopa psykoosiin.

Nuorilla on kannabiksesta yleisesti ottaen melko positiivinen kuva, ja tämä lisää sen käyttöä. Kannabis kuitenkin lisää huomattavasti hengitysteiden sairauksien riskejä, sillä se sisältää tervaa huomattavasti enemmän kuin tavallinen tupakka. Kuten monet muutkin huumausaineet ja lääkkeet, myös kannabis kasvattaa käyttäjänsä sietokykyä ainetta kohtaan, mikä johtaa siihen, että kerta-annokset ja käyttötiheys kasvavat nopeasti.

Ekstaasi

Ekstaasi on yleinen ”bilehuume”, jota käytetään yleisimmin pillerinä, kapselina tai pulverina. Sitä ei voi siis määrittää näyttämään tietynlaiselta. Ekstaasi on erittäin vaarallinen huumausaine ja sitä voidaan käyttää myös suonensisäisesti.

Ekstaasia käyttänyt henkilö on **SOSIAALINEN** ja **ITSEVARMA** sekä mahdollisesti kokee **HALLUSINAATIOITA**. Hän voi **KIRISTELLÄ HAMPAITAAN**, olla **RUOKA-HALUTON** tai kokea **LIKEHÄIRIÖITÄ** ja **LIHASKRAMPEJA**.

Amfetamiini

Amfetamiinia käytetään suun kautta, nenään nuuskaamalla tai suonensisäisesti. Suomeen on rantautunut jonkin verran myös voimakkaampaa metamfetamiinia, jota kutsutaan myös kristalliksi.

Amfetamiini aiheuttaa käyttäjälleen **VOIMAKASTA HYVÄN OLON TUNNETTA, PUHELIAISUUTTA** sekä **LISÄÄNTYNYTTÄ ENERGIAA**. Amfetamiini pitää nälän ja väsymyksen tunteen poissa, joten käyttäjä voi olla usein myös **VAINOHARHAINEN** ja **IMPULSIIVINEN**.

Lääkkeet

Usein erilaisia lääkkeitä käytetään myös päihdyttävässä tarkoituksessa. Tällaisia lääkkeitä ovat esimerkiksi uni-, kipu- ja rauhoittavat lääkkeet. Jokaisen lääkkeen vaikutus on hieman erilainen riippuen siitä, mihin tarkoitukseen lääke on alun perin tarkoitettu.

(Kuva: Pixabay.com)

Yleisesti ottaen voidaan ajatella, että **PUPILLIEN SUURUUS/PIENUUS, NORMAALISTA POIKKEAVA KÄYTÖS** tai **VAIKEUDET PUHUMISESSA** ovat merkkejä siitä, että oppilaalta on syytä kysellä hieman syitä edellä mainituille seikoille.

Kokaiini

Kokaiini on niin sanottu stimulantti, eli se kiihdyttää keskushermoston toimintaa. Kokaiinia käytetään pääasiassa **NUUSKAAMALLA**, mutta sen muita muotoja voidaan myös **POLTTAA** tupakan tavoin.

Kokaiinia käyttänyt henkilö on **YLIAKTIIVINEN, TARMOKAS, ESTOTON** sekä **LEVOTON**. Hän voi kokea **HALLUSINAATIOITA** ja mieliala voi ailahtella nopeastikin.

MILLOIN ASIOIHIN PITÄISI PUUTTUA?

Ei ole olemassa mitään tiettyä ja tarkkaa hetkeä, milloin huoli nuoresta pitäisi ottaa puheeksi. Hyvänä nyrkkisääntönä voidaan kuitenkin pitää sitä, että asioihin tulisi puuttua **heti, kun aikuisella herää huoli nuoresta**. Mahdollisia muutoksia päihteiden käyttöön liittyen voivat olla esimerkiksi **muutokset käytöksessä, yleisolemuksessa, poissaoloissa tai ystäväpiirissä. Moni saattaa lopettaa itselleen aiemmin hyvinkin tärkeän harrastuksen yhtäkkiä**. Näihin seikkoihin kannattaa siis kiinnittää erityistä huomiota.

Jokainen meistä on erilainen, niin aikuinen kuin oppilaskin. Ei siis ole yhtä ainutta oikeaa tapaa toimia, mutta **tärkeintä on kuitenkin toimia!** Koulussamme on laaja skaala ammattilaisia, joten yksin asioiden puntaroimisen kanssa ei pidä jäädä. **Muista hyödyntää moniammatillista työyhteisöämme**. Jos opettajasta tuntuu vaikealta ottaa päihdeasioita puheeksi, voi paikalle aina pyytää oppilashuollon työntekijän. Myös oppilashuollon henkilöstö voi aina pyytää tukea opettajilta.

MITEN OTTAA PÄIHDEASIAT PUHEEKSI...

Aivan ensimmäiseksi haluan muistuttaa, että päihdeasioiden puheeksi ottaminen ei tarkoita sitä, että pitäisi osata auttaa tai neuvoa nuorta asiassa. **Huolen esiin tuominen ja ”pallon heittäminen” auttavalle taholle ovat ne tärkeimmät seikat, mitä tehdä!**

Vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen ei liene monellekaan helppoa. Väitän päihdeasioiden olevan näitä ”vaikeita asioita”. Keskusteltaessa päihdeasioita oppilaan kanssa on syytä muistaa, että huoltajia ei voida sulkea keskustelusta pois. Ensimmäinen puheeksi ottaminen voi tapahtua esimerkiksi opettajan ja oppilaan välillä, mutta pian tämän jälkeen **on oltava yhteydessä myös huoltajiin** ja suotava heillekin mahdollisuus osallistua keskusteluihin.

...nuoren kanssa?

Nuorelle on hyvä selostaa tarkasti, **mistä aikuinen on huolissaan ja minkä vuoksi**. Nuoren voi olla vaikea vastata rehellisesti, sillä päihdeasiat tuskin ovat helppoja hänellekään. Keskustelun tavoite on avata nuoren silmät omalle tilanteelleen. Häneltä voi kysyä esimerkiksi seuraavaa:

- Koetko itse huolta omasta päihteiden käytöstäsi?
- Ovatko huoltajat tietoisia tilanteesta?
- Kuka olisi sellainen luotettava aikuinen, jonka kanssa asiasta voisi keskustella mahdollisesti lisää?

Syyttelyä on syytä välttää, sillä sen kautta ei yleensä aukea luottamuksellista keskusteluyhteyttä nuoreen. Tällainen yhteys on edellytys sille, että nuori avautuu ja kertoo asioistaan aikuiselle. Nuorelle voi ehdottaa yhteydenottoa johonkin auttavaan tahoon (esimerkiksi Yläkouluille jalkautunut psykiatrian työryhmä). Asioiden etenemisestä on hyvä sopia yhdessä nuoren kanssa, jotta keskusteluyhteys säilyisi.

...huoltajien kanssa?

Koulumme oppilaat ovat alaikäisiä, joten tämän vuoksi **päihteidenkäyttöä epäiltäessä on aina ilmoitettava epäilystä huoltajalle**. Jokaisella meillä on erilainen tapa reagoida uuteen ja vaikeaan tilanteeseen, joten viestin vastaanottaminen voi olla hyvinkin erilaista huoltajasta riippuen. Tähän on suotava jokaiselle oikeus, sillä vanhempi haluaa lähtökohdaisesti aina suojella lastaan.

Tohtori Kristiina Huhtanen sanoo opettajan ammatin olevan asiakaspalveluammatti. Hän määrittelee asiakaslähtöisen palvelun perustaksi seuraavia tekijöitä:

aktiivisuus ongelmien ratkaisemisessa, neuvomisessa sekä ohjaamisessa

- empatiataidot
- asiantuntemus
- viestintätaidot - taito kuunnella ja esittää tarkentavia kysymyksiä.

Nämä seikat ovat tärkeitä muistaa puhuttaessa näin vaikeista ja raskaista asioista huoltajien kanssa.

Myöskään huoltajan kanssa keskusteltaessa ei tarvitse osata ratkaista nuoren mahdollista päihdeongelmaa, vaan ainoastaan **osata ohjata nuori ja perhe avun ja tuen piiriin**. Huoltajia ei saa jättää kamppailemaan asioiden kanssa yksin, vaan myös heidän tuentarpeensa on syytä ilmaista sille taholle, jolle huoli nuoren päihteiden käytöstä ilmaistaan (lista tahoista tämän oppaan seuraavassa luvussa).

MITÄ PUUTTUMISESTA SEURAA?

Automaattisesti epäilystä päihteiden käyttöön ei tarvitse tehdä lastensuojeluilmoitusta. Tilanteissa on aina monta eri puolta, joita tarkastella, joten **ilmoitus kotiin** on ainoa automaattinen toimenpide mikä tehdä, mikäli päihteiden käyttöä ilmenee. Mikäli oppilas tavataan koulusta päihtyneenä tai hänen hallustaan löydetään päihteitä, on tällöin vähintään **konsultoitava sosiaalipäivystystä** (040-5685520) asian tiimoilta. Myös poliisille on muistettava tehdä **rikosilmoitus**, mikäli oppilaan hallusta löytyy laittomia aineita.

Seuraavissa alaotsikoissa esitellään Tampereen kaupungin toimijat ehkäisevän päihde-työn kentällä.

Yläkouluille jalkautunut psykiatrian työryhmä

Tämä kyseinen työryhmä on osa kaupungin nuorisopsykiatrian poliklinikkaa. Avun piiriin päästäkseen **ei enää nykyisin tarvita erillistä lähetettä**, vaan yhteydenotto koululta riittää. Perheet eivät voi ottaa työryhmään itse yhteyttä, vaan **yhteydenoton pitää tulla koulun puolelta**. Yhteydenottoon tarvitaan kuitenkin oppilaan sekä huoltajan lupa, mutta **konsultaatioapua työryhmältä voi pyytää myös ilman oppilaan tunnistetietoja**. (Tampereen kaupunki 2018. Yläkouluille jalkautunut psykiatrian työryhmä.)

Yhteydenottoon **riittää yksinkertaisesti huoli** oppilaasta. Huoli voi koskea mitä tahansa ei-pedagogista asiaa. Aina on parempi soittaa ja kysyä neuvoa, kuin jättää kysymättä.

Työryhmä kokoontuu palaveriin tiistaisin ja torstaisin, jolloin he käsittelevät tulleet yhteydenotot ja jakavat tapaukset työntekijöiden vahvuuksien ja resurssien mukaisesti. Työryhmässä toimii sekä psykiatrisia sairaanhoitajia että yksi päihdeohjaaja. Työnjaon jälkeen työryhmän työntekijä ottaa yhteyttä yhteydenoton jättäneeseen koulun työntekijään ja sopii tapaamisen. On tapauskohtaista, millaisella kokoonpanolla tapaaminen järjestetään, mutta usein paikalla on oppilas, yhteydenoton tehnyt työntekijä koululta, huoltaja sekä työryhmän työntekijä. (Tampereen kaupunki 2018. Yläkouluille jalkautunut psykiatrian työryhmä.)

Tilannearvion jälkeen työryhmän työntekijä päättää, aloitetaanko oppilaan kanssa työskentely, ohjataanko hänet muun tuen piiriin vai riittääkö oppilaalle heidän arvionsa mukaan koulusta saatava tuki. (Tampereen kaupunki 2018. Yläkouluille jalkautunut psykiatrian työryhmä.)

Ensiohjaus Ensio

Ensiohjaus Ensio on Sarviksen alueella, ja sinne voi ohjata kenet tahansa mielenterveys- ja päihdeasiakkaan. Ensio toimii matalan kynnyksen periaatteella, eli sinne ei tarvita lähetettä. Ensiossa toivotaan kuitenkin, että mikäli sinne saapuva asiakas on alaikäinen, lähettävän tahon pitäisi heille ensin soittaa. Päivystyspuhelimeen vastaava työntekijä voi näin tarvittaessa ohjata nuoren suoraan johonkin muualle, mikäli hänen arvionsa mukaan tilanne sitä vaatii. (Tampereen kaupunki. Psykiatria- ja päihdekeskus.)

Ensiossa asiakkaan ottaa vastaan joko sairaanhoitaja tai sosiaalityöntekijä asiakkaan tilanteesta riippuen. Asiakkaan kokonaistilanne arvioidaan aina ennen yksilöllisen suunnitelman tekoa. Ensio on moniammatillinen paikka, josta asiakas voidaan ohjata eteenpäin tarvittaviin palveluihin. Yhteistyötä tehdäänkin paljon esimerkiksi selviämisen- ja katkaisuhoidon sekä Nuorten talon kanssa. Ensio on avoinna arkisin klo 8.15-15. Usein Ensioista ohjataan yläkouluikäiset yläkouluille jalkautuneen psykiatrisen työryhmän asiakkaaksi. (Tampereen kaupunki. Psykiatria- ja päihdekeskus.)

Perhepiste Nopea

Perhepiste Nopea on koko perheen yhteinen palvelu. Siellä palvellaan perheitä, joissa on 6-17-vuotiaita lapsia. Pääasiassa Nopea palvelee perheitä arkipäiväisissä pulmatilanteissa, kuten yhteisten pelisääntöjen sopimisessa, mutta sinne voi olla yhteydessä myös nuoren päihdeidenkäyttötilanteessa. Myös Nopean palvelut ovat matalan kynnyksen palveluita, eli lähetettä palveluiden saamiseksi ei tarvita. (Tampereen kaupunki. Perhepiste Nopea.)

Nopean palvelut ovat perheille maksuttomia. Palveluiden on tarkoitus olla lyhytkestoista palvelua, mutta palveluiden keston pituutta ei kuitenkaan ole määritelty tarkasti. Myös Nopeasta voi saada ohjausta eteenpäin tarvitsemiensa palveluiden pariin. Nopea sijaitsee Tampereen keskustassa Itsenäisyydenkadulla Perheiden talossa. (Tampereen kaupunki. Perhepiste Nopea.)

A-klinikan nuorten palvelut

Vaikka mainitsin aiemmin, että keskityn vain Tampereen kaupungin tarjoamiin ehkäisevän päihdetyön toimintayksiköihin, koin äärettömän tärkeäksi tuoda esille A-klinikan palvelut nuorille. Usein A-klinikka nähdään sellaisena toimijana, jonka asiakas on pitkän linjan alkoholiongelmainen. A-klinikka on suoraan päihdeasioihin erikoistunut toimija, joten heidän mainitsemisensa on minusta tärkeää.

Tampereella toimi ennen A-klinikan Nuorisoasema, joka toimii tällä hetkellä Nuorten palveluina. Palvelu on tarkoitettu 13-25-vuotiaille nuorille sekä myös heidän perheilleen. Nuorten palveluista saa tukea päihteiden käyttöön liittyvissä asioissa, mutta myös liialliseen pelaamiseen tai internetin liialliseen käyttöön liittyvissä ongelmissa. Nuorten palvelut ovat siis hyvinkin tukena nuoruusiän ja aikuistumisen yleisissä haastekohtissa. (A-klinikka. Nuorten palvelut Tampere.)

Myöskään Nuorten palveluihin ei tarvitse erillistä lähetettä. Paikalle voi vain mennä, tai halutessaan myös soittaa tai lähettää sähköpostia etukäteen. Ensimmäisellä käyntikerralla on mukana hyvä olla joku nuorelle läheinen ja turvallinen aikuinen, jotta paikalle pääseminen sujuisi helpommin. Myös A-klinikalla alkuvaiheessa kartoitetaan nuoren kokonaistilanne ja mietitään yhdessä parhaita hoitokeinoja sekä pohditaan mahdollisia jatkotapaamisia. Palvelu on nuorelle maksutonta. (A-klinikka. Nuorten palvelut Tampere.)

LÄHDELUETTELO

Tampereen kaupunki. www.tampere.fi

Huhtanen, Kristiina. 2007. Kun huoli herää: varhainen puuttuminen koulussa. WS-Bookwell Oy.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2009. Nuorten ahdistuneisuus ja päihteiden käyttö: tietoa vanhemmille ja nuorten kanssa työskenteleville. Gummerus Kirjapaino Oy.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Kouluterveyskyselyn tulokset nuorilla 2017. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_perustulokset?alue_0=87869&mittarit_0=200537&mittarit_1=199990&mittarit_2=200055&vuosi_2017_0=v2017#.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2018. ESPAD – Eurooppalainen koululaistutkimus nuorten päihteiden käytöstä. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/espada>

Soikkeli, Markku & Warsell, Leena. 2013. Laatutähteä kiertämässä: ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja. Tampere. Juvenes Print – Suomen Yliopistonpaino Oy.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet. <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet>